

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

11

1975

1620

Чланови редакције: др ПАВЛЕ ИВИЋ, редовни професор
др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ, редовни професор
др ЈОВАН КАШИЋ, доцент
др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, доцент

Одговорни уредник: др ПАВЛЕ ИВИЋ

Секретар редакције: др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу ова књига ослобођена је плаћања посебног покрајинског пореза на промет производа и услуга у промету.

Штампа:
Издавачка установа „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
1975. год.

Светозар Симијовић

ГРАФИЈСКЕ, ПРАВОПИСНЕ И ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ИСТОРИЈЕ О ЦРНОЈ ГОРИ ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА

Рађено под руководством
проф. др Александра Младеновића

У В О Д

Задатак овога рада биће да се подробније изложе графијске, правописне и фонетске особености *Историје о Црној Гори* чији је аутор митрополит Василије Петровић (? 1709—1766), који је био на челу Црне Горе, заједно са владиком Савом, од 1750—1766. године.¹ Текст је испитиван на основу фототипског издања књиге *ИСТОРИЈА О ЧЕРНОЈ ГОРЫ*.² Дело је публиковано 1754. године грађанском ћирилицом.³ Најпре се мислило да је објављено у Москви. Међутим, новија испитивања показала су да је ова књига, стварно, угледала светлост дана „у Санкт-Петербургу“.⁴

О аутору ИЦГ требало би рећи неколико речи пошто би познавање његовог живота и опште културне оријентације могло унеколико осветлити и оно што нас овде интересује: његово образовање и школовање, познавање језика и сл.⁵

¹ Рад је настао на основу ексерпираног материјала чије је сакупљање финансирала Републичка заједница за научни рад Социјалистичке Републике Србије.

² Ово издање приредили су Научно друштво НР Црне Горе на Цетињу и Матица српска у Новом Саду 1951. године. Текст о којем је овде реч у даљем излагању означаваће се скраћеницом ИЦГ.

³ Уп. Др Георгије Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964, 42—43.

⁴ Др Георгије Михаиловић, н. д. 42—43.

⁵ О Василију Петровићу постоји, иначе, обимна литература. Овде ће бити наведена само најглавнија, релевантна за ову тему: Марко Драговић, *Митрополит црногорски Василије Петровић-Његош или историја Црне Горе од 1750 до 1766*. — Цетиње, 1884; Јован Н. Томић, *О Историји Црне Горе Црногорскога Митрополита Василија Петровића*. — Годишњица Николе Чупића, XXIII, Београд, 1904; Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*. — Сабрана дела Јована Скерлића, књ. IX, Београд (Просвета), 1966; Глигор Станојевић, *Црна Гора у борби за независност*. — Историја народа Југославије II, Београд (Просвета), 1960; Боривоје Маринковић, *Василије Петровић Његош, данас*, Савременик, XXVI, 7, Београд, 1967.

Василије Петровић је врло интересантна и контроверзна личност. Појавио се у једном преломном историјском тренутку у развоју црногорског племенског друштва. То је доба почетака стварања црногорске државе, кидања традиционалних веза са Млетачком Републиком и трајног везивања за словенску и православну Русију.

Аутор ИЦГ родио се око 1709. године на Његушима. Првих тридесет година провео је повучено, не оставивши за собом никаквих података. Претпоставља се да је једно време учио школу у Пећкој патријаршији.⁶

Године 1752. отпутовао је у Русију где је провео скоро две године. Тамо је написао и објавио своју ИЦГ. Већина историчара се слаже да аутор овом књигом није желео да истинито прикаже прошлост Црне Горе и њен актуелни историјски тренутак, већ да руске меродавне кругове заинтересује за судбину своје земље.⁷ Због тога није чудно што су у ИЦГ хиперболисани сви догађаји, и они из прошлости и они из тренутка у којем Петровић дела. Међутим, ове чињенице немају неке важности за језичку анализу текста. Много је интересантнији факат да је ИЦГ, без обзира на све њене мане, доживела више издања на неколико језика.⁸

За посао који је овде предузет било би, међутим, интересантније знати шта је у нашој науци досад констатовано о језику овога писца. На жалост, мало је осврта било на ту тему. Свој суд је врло експлицитно дао Скерлић и то је уједно и највише што је до сада речено о овом. По Скерлићу ИЦГ је „писана слабо, више руским но српским језиком, да би је Руси могли што лакше разумети, са чисто практичним циљем и са провидном себичношћу“⁹... Осим Скерлића оцену Петровићевог језика дао је и Боривоје Маринковић који каже: „Василије Петровић Његош написао је Историју о Черној Гори хибридни руско-славеносербским језиком, са очитом тенденцијом да би је, ако им допадне руку, могли разумети и руски и наши читаоци.“¹⁰ Очито је да ни Скерлић ни Маринковић не улазе у појединости већ суд дају на основу свог општег утиска.

Као што је у наслову овога рада истакнуто, овде су испитиване граfiјске, правописне и фонетске особине ИЦГ. У овим истраживањима ишло се већ утврђеним методима који су уобичајени у испитивањима овакве врсте. Посебна пажња обрађена је, наравно, народним особинама, дијалекатским цртама, које су чиниле одлику матерњег је-

⁶ Касније га срећемо као архимандрита цетињског манастира. Пећки патријарх Атанасије II га је у Београду хиротонисао за владуку 1750. године (Боривоје Маринковић, н. д. 656—659; Глигор Станојевић, н. д. 1180—1181).

⁷ Уп. Јован Н. Томић, н. д. 54—56, 79, 84; Јован Скерлић, н. д. 214—220.

⁸ Посебно треба напоменути да, сем текста који се овде испитује, постоји неколико верзија ИЦГ намењених српском читаоцу. Тако нпр. Јован Суботић је објављује у 68. књизи *Сербског Лџивойса* за 1845. годину, а Марко Драговић као прилог већ наведеној књизи *Мийройолий црногорски Василије Петровић-Његош или историја Црне Горе од 1750 до 1766* (уп. Јован Скерлић, н. д. 216—217).

⁹ Јован Скерлић, н. д. 219.

¹⁰ Боривоје Маринковић, н. д. 664.

— и + е: *Архієрей* 40(1), 40(6), 40(7), 40(8), 40(9), 40(11), 40(12), 40(13), 40(14), 40(15) и сл., *Солеуцкое њоле* 15(4), *Арсеніе* 37(10), 38(10), *Георгіе* 28(4), 28(5), 29(21), *жииіе* 11(6), *Кривошіе* 16(6), *оруужіе* 31(6), 31(10), 33(15), *їодворіе* 14(25—26), 15(29—30), *їриморіе* 16(2), *оїѣ Албаніе* 30(17—18), 30(20), до... *Голеіе* 17(2—3), *оїѣ... їравинціе* 16(19—20), *оїѣ фамиліе* 11(14), съ ... *арміею* 34(6), *сраженіемъ* 25(10), *царіе* (ном. мн.) 15(18), 18(16—17) и сл.¹⁵

— и + и: *исїоріи* 9(1), 10(1), 10(20—21), *оїѣ ... їравинци* 14(24), 16(20—21), *їравинци* 17(15), *къ Россіи* 40(25), *Серби* 40(3), *оїѣ фамиліи* 10(17), 11(3), 18(5), *фамилихъ* (ген. мн.) 38(5), на ... *баїалии* 27(26—27), 28(4), 29(14), *въ Венеци* 29(2—3), 29(9), *їо закљочени* 30(23), 32(21—22), *во Исїри* 30(25), *въ Черној Горіи* 30(3—4), *Даниїла* 31(13), 34(15), *Даниїлу* 34(24), *божїимъ гнѣвомъ* 19(23—24), *їрочїимъ* 34(5) и сл.;

— и + о: *Михаїлѣ Іларїоновичу* 3(10), *Михаїла Іларїоновичъ* 5(3), *Дїоклиїянъ* 13(14), *Дїоклиїїя* 13(16), *Дїоклиїїянская земля* 13(18), *Дїоклиїїю* 17(25), *Іларїона Шишовича* 18(8), *Іоанна Касїрїоїа* 27(14), *Георгія Касїрїоїа* 27(24), — *съ Россїомъ* 32(22);

— и + у: *Ангелїю* 28(8), *армію* 22(29), 23(9), 34(20), 38(14), *Грецию* 18(25—26), *исїорїю* 12(8), 10(13), *сію исїорїю* 12(8), *Марїю* 27(13), 28(10), *въ їрошекцию* 15(21), 18(28), 21(3—4), 42(4), *Георгію* 35(20), *къ благочесїїю* 31(5), *їодъ власїїю* 37(2), 41(12), 42(3), *съ їо-моуцию* 30(11), 35(15), *скоросїїю* 35(1), *Доминїонъ* 11(22), *Мїюшко Плишивчевичъ* 32(12), *убїю* 23(13) и сл.;

б) и + ѣ

— *убїисїво* 9(8), 19(24), съ ... *убїицею* 20(19—20), *Самодержицѣ Всеросїїской* 3(5), *Росїїской имїерїи* 7(11), *Самодержецѣ Всеросїїскїи* 30—31(30—1), *Росїїскаго воинсїва* 35(4—5), — *Василїй Пейровичъ* 7(10), *Георгіи* 9(15), 28(21), 29(11), 29(14), *Григорїи* 26(16), *Каражѣ Іоаникїи Грекѣ* 40(20—21), *фамиліи* (ген. једн.) 15(17).

Графију *ї* испред *ї* налазимо, према правилима традиционалног правописа, и у завршецима неких придевских облика:

— ном. једн. *їреблагїи Богѣ* 9(7), *Мийрїоїоїиѣ Черногорскїи*, *Скендерискїи и Приморскїи* 8(7—8), *Рагузинскїи Архимандрїиѣ* 10(12—13), *Великїи Государѣ* 30(28—29), 31(8), *Самодержецѣ Всеросїїскїи* 30—31(30—1), *Архїеїискоїѣ Пекскїи* 40(3), *Архієрей Босанскїи* 40(6), *Архієрей Делмаїинскїи* 41(11), *Сулїанъ нїнѣинїи* 40(27);

— акуз. једн. *въ їреїиїи день* 27(4), *народѣ Сербскїи* 40(29), 41(5);

— вок. једн. *Сїяїїельнѣїиїи графѣ* 5(1), *великїи Государѣ Кнѣже Лазаре* 22(17).

¹⁵ Од оваквог обележавања и пред вокалом Петровић одступа у следећим формама: ген. једн. *їомянуїије рѣки* 16(18—19), до *самые рѣки* 16(22), *съ лѣвие сїорони* 17(11—12), *вѣчнодосїїославные їамїиїи* 30(29), ном. мн. *некоїиїије* 9(10), *каковые* 9(10), *деликаїиїије їлоды* 14(21), *їїије їравинци* 17(14—15), *їомянуїиїије* 17(15), *славные госїода* 17(19), *воды їзрядные* 18(10—11), *їомянуїиїије рѣки* 18(11), *коїиїије* 18(12), 18(14—15), *рыбы разные* 18(13), *живые* 36(2), акуз. мн. *въ горы неїрїсїїуїиїије* 43(7).

ТЫСЯЩ- : 60 *тысящъ* 19(17), 12 *тысящъ* 25(1—2), 12 *тысящъ* 25(13), *болѣ* 100 *тысящъ* 33(7—8), *йящъ* *тысящъ* 34(16—17), 80 *тысящъ* 38(5), *въ* 60 *тысящахъ* 32(25—26), *тысячу* 42(30);

ВЫСОК- : *Высокографскому Сіяшельству* 3(1—2), 6(12—13), 7(4—5), 7(14—15), *Высокографскаго Сіяшельства* 8(4—5), *къ высокославной Россійской имперіи* 7(10—11), *высокихъ фамиліяхъ* 9(13), *мѣсто ... высокое* 15(27), *у высокой власіи* 19(7), *изъ вышеереченныхъ исторіяхъ* 12(8—9), *вышеюменуемую* 28(8), *вышеереченныхъ Вельможъ* 34(2);

ВЫ- : *выговорилъ* 22(23), *высѣуило* 38(3), *выдали его Туркомъ* 42(26—27), *выходили* 10(8), *вымыслена* 22(26—27), *выи* (2. л. једн. императива) 23(2), *выисанную* 12(10), *выхваляе* 10(2), *выхваляя* 31(4), 37(26), *поред выграти* (< *выиграли*) 20(23);

МОНАСТЫР- : *монастырь* 14(10), 15(6), *въ ... монастырю* 15(9), *въ ... монастырѣхъ* 12(11);

МЫСЛ- : *йомышляйи* 19(8), *размышляйи* 21(6—7), *вымыслена* 22(26—27);

СЛЫШ- : *слышайи* 21(14—15), *слышу* 22(26), *слышавше* 19(17), *слышавши* 31(1);

-ЗЫВА- : *называлась* 13(4), *йризываетъ* 22(7), *называютъ* 43(14);

-КРЫТ- : *открыи* 23(8);

-СЫЛА- : *йосылаетъ* 21(13);

-БЫВА- : *забываетъ* 34(26—27);

-ПЫТ- : *любоййному Министру* 6(15—16);

Пастыр- : *Пастырь* 5—6(7—1);

НЫНѢ- : *нынѣ* 36(22), *йонынѣ* 12(21), *донынѣ* 38(33), 43(8—9), *Сулианъ нынѣиній* 40(26—27);

ген. једн.: *ойъ йрироды* 36(17), *сйороны* 16(26), 17(9), 17(12), *сйраны* 18(10), *до ... Дрины* 36(28—29), *Феодоры* 11(4), *сесйры* 11(4), 26(12), *Черныя горы* 13(12), *ойъ Авонскіе горы* 18(1), *вкругъ Черной горы* 36(15), *ойъ Черной горы* 41(1),

поред изузетака: нужди 34(25), *ойъ ... сйороны* 21(18), 21(19), *изъ Херцеговани* 10(18—19), *ойъ рѣки ... Зейи* 13(7—8), *йое земли Зейи* 13(9), *на мѣсто Зейи* 13(17—18), *до ... Зейи* 16(22), *йройивъ Порйи* *Айшманскій* 31(10—11), 32(19—20), *Босни* 35(10), 40(4)¹⁷.

ном. мн. ж. р. : *рыбы* 16(24), 18(13), *голови* 34(11), *воды* 16(1), 18(10), *слезы* 22(22), *поред: Воеводи* 19(16), *Пастйерви* 16(25);

акуз. мн. ж. р.: *сйраны* 18(25), *грамайи* 31(3), *въ горы* 43(7), *йоред голови* 25(21);

акуз. мн. м. р.: *Послы* 19(21), 21(13), *поред: народи* 11(16—17);

инстр. мн. м. р.: *всякими йлоды* 14(16), 14(27), *поред йредъ глази* 25(17).

¹⁷ На основу акузатива *въ Босну* 26(25), *чрезъ Босну* 38(2) и инструментала *Босною* 42(6) можемо да закључимо да се ради о облицима од именице *Босна* а не *Босњиа*.

— вок. једн.: *милоствивый Государь* 5(2), 23(5).²¹

Знатно су ређи случајеви у којима Петровићево писање *ы* нема подлогу ни у рускословенском ни у руском језику:

ном. мн.: *оны* 33(1), 41(31), поред: *они* 6(11), 26(6), 30(4), 35(17—18), 42(5), 42(9), 42(18);

ген. мн.: *оныхъ* 9(12—13), поред: *онихъ* 30(6), 35(15), 38(16—17);

лок. мн.: *ѣри оныхъ ... ѡбѣдахъ* 36(17)²²;

дат. једн.: *къ ... стѡроны* 17(2), поред: *къ Бояни* 14(12—13);

лок. једн.: *о Черной горы* 13(2—3), *въ Черной горы* 29(17—18), поред: *въ Черной Горѣи* 30(3—4), *у лаври Сѣденици* 10(23).

Напоменимо овде да у ном. мн. м. р. трпних придева у ИЦГ налазимо углавном *и*, што је у складу са традиционалном ортографском праксом (уп. Ђорђић Старословенски 168—169 и 172—173; Смотрички Граматика 268—272). Примери: *награждени* 16(27), *ѣрокляѣи и ѣрогнани* 26(28), *остѡвлени* 33(12), *ѡбѣждени* 34(8), *сожжени* 36(2), *укрѣѣлени* 37(1), *окружени* 38(20—21), — *озлобляеми* 40(19), поред:

взяѣи 34(10), *ѡбийѣи* 34(8), 35(16), 36(6).

Облик *ѡѣрублени* (ном. мн. ж. р.) 34(11—12) забележен је са *и*, иако би се према поменутој правописној пракси очекивало *ы*.

У ном. мн. именица м. р. готово редовно долази *и*: *народи* 7(9), 12(18), 36(11), 36(27), 36—37(30—1), 37(3), *уѣзди* 16(3), *Французи* 38(23), *Посли* 19(28), *караули* 23(18), *Варвари* 19(20), 21(5), *Десѡиѡи* 26(10), *Миѣроѡлиѣи* 30(7), *виногради* 14(27—28) и сл. Изузеци:

народы 16(17), *уѣзды* 17(15), *ѣлоды* 14(21), *Оѣцѣры* 12(19) представљају одступање од старословенског, српскословенског и рускословенског правописа (уп. Ђорђић Старословенски 89; Смотрички Граматика 78—79).

У горњем излагању, као и у т. 3б, било је речи о писању наставака *-ѣи*, *-ѣи* у ном. — акуз. — вок. једн. м. рода придевске и заменичке деκлинације. Поменути случајеви, као што је познато, представљају традиционалну, српскословенску и рускословенску, ортографску црту. Овде ће бити речи о фонетском, много чешћем, начину обележавања поменутих категорија:

а) ном. једн.: *ѣерви* 20(14), 21(10), 25(27), 28(20), 35(20), *молоди* 20(30), 26(4), 26(16—17), *Сербски* 21(12), 26(22—23), *Турски* 24(11), 26(30), *Венеѣјѣнски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(3), *Черногорски* 37(22), 38(28), *Херѣеговачки* 40(7), *Раѣи и Новоѣзарски* 40(8), *Ужѣѣи* 40(9), *Бѣлградски* 40(10), *Косовски* 40(12), *Иѣѣѣи* 40(13), *Скојски* 40(15), *Темѣсарски* 41(24), *Будимски* 41(27) и сл. (укупно на *-ки* 34

²¹ Ради комплетнијег увида у Петровићеву употребу графѣје *ы* в. нап. 8 и 9.

²² Док по рускословенским нормама у номинативу ове категорије долази *и*, у генитиву и локативу долази *ѣ*. Треба напоменути да В. Петровић ову заменићу пише и на следећи начин: ном. једн. *они ... родъ* 27(1—2), ном. мн. *ониѣ* 36(23), 36—37(30—1). Акузатив множеине, који по поменутиим нормама треба да гласи *оны*, аутор ИЦГ пише на следећи начин: *онихъ* 32(20—21), 37(7), — *ониѣ* 21(8), 35(20).

примера), *иослѣдни* 26(22), *двојродни* 29(12), *они ... родъ* 27(1—2), *слѣи* 26(16), 26(17), *Мураиѣ виѣори* 26—27(30—1), *коиѣори* 11(20), 14(10), 17(20), 19(7), 19(29), 20(10—11), 22(3), 26(18—19), 28(1) итд. (укупно 24 примера), *Стефанѣ иѣи* 18(18—19) и сл.

б) ном.—акуз. једн.: ном. *Стефанѣ виѣорый Царѣ Сербской* 15(7—8), *Паиѣриархѣ Сербской* 37(30), 38(9—10), *славной монастиѣрь* 15(6), *сильной Стефанѣ* 15(19—20), *Стефанѣ шестой* 18(23), *другой зѣиѣ* 21(24), *бояринѣ Венецијанской* 29(25), *родной ... брѣиѣ* 31(16—17), *коиѣорой* 11(2), 20(12) и сл. (укупно 19 примера), акуз. *великой городѣ* 13(15), *коиѣорой городѣ* 13(18—19), *въ лагерѣ Турецкой* 33(25—26).

Док примери под а представљају српскохрватски фонетски начин обележавања поменутих категорија, облици под б одлика су руског народног језика. Ако традиционално писање ових наставака означимо са в, онда добијамо следећи однос: а = 73, б = 22 и в = 41. У процентима то износи: а = 54%, б = 16% и в = 30%.

6. Графија і

а) Најчешће ово слово налазимо тамо где је место староме вокалу і: *бѣднѣ* 40(17), *онѣ бѣдный* 42(30), *Бѣлойавличѣ* 16(27), 17(4), *онѣ Бѣлойавличѣ* 17(4—5), *на бѣлой лошеди* 35(18), *Бѣлогѣ поле* 36(26), *Миѣироиѣолийѣ Бѣлградски* 40(10), *бѣху* 19(20), *бѣше* 23(21), *бѣжа* 37(31), 19(12), *бѣжалѣ* 20(3), 38(9), *люди избѣгшиѣ* 30(20—21), *иѣобѣгоша* 23(18), *бѣжшиѣ* 25(1), *убѣжа* 41(2), *завладѣли* 9(6), *завладѣвъ* 18(25), *завладѣши* 21(8), *владѣлъ* 29(12), 29(18), *владѣли* 30(4—5), *владѣиѣ* 30(6), *извѣсиѣ* 33(22), 38(31—32), *за вѣру* 25(6), *невѣра* 22(26), *невѣрсиѣвѣ* 22(24), *вѣрносѣиѣ* 23(9), 31(4), 39(3), *вѣрно* 30(22), *вѣрне ... Воеводе* 22(30), *вѣрилѣ* 41(15), *не вѣруѣиѣ* 22(1), *невѣрний Волкѣ Бранковичѣ* 22(16), *вѣчнодосѣславные иѣамѣиѣ* 30(29), *видѣиѣ* (инф.) 37(14), *видѣша* 19(20), *иѣовидѣвъ* 19(1), *не видѣхомѣ* 16(25—26), *видѣли* 35(18), *гнѣвомѣ* 19(23—24), *иѣрезрѣиѣние* 9(4—5), *рѣчь двѣма* 24(4), *двѣсиѣи ... годѣ* 25(25), **ДѢЙСТВИТЕЛЬНОМУ ... СОВѢТНИКУ** 3(8), *дѣйсѣиѣвѣиѣельно* 12(13—14), *дѣлѣли* 15(5), *здѣлѣли* 15(15), 30(19), 38(26), *раздѣлѣиѣиѣ* 36(29), *благодѣяниѣ* 34(26), *свидѣиѣельсѣиѣво* 37(3—4), *завладѣли* 42(6), 43(11), *дѣлѣиѣиѣ* 17(1), *дѣвиѣою* 21(1), *со дѣиѣиѣми* 30(26), *въ иѣрезрѣиѣниѣ* 10(3—4), *измѣнѣникѣ* 24(30), 25(12), *за измѣну* 10(4), *измѣнѣиѣиѣ* 21(27), *не имѣиѣиѣ* 34(25), *имѣлъ* 31(15), *имѣли* 7(10), *со ... имѣниѣмѣ* 43(6), *исѣиѣовѣдѣниѣ* 42(8), 42(14), *исѣиѣовѣдаиѣи* 41(18), *изъ крѣиѣиѣиѣиѣ* 35(21—22), *крѣиѣко* 36(11), *укрѣиѣиѣлени* 37(1), *лѣиѣиѣ* 19(13), 25(27), *до лѣиѣа* 29(18), 30(5), *лѣиѣа* 30(5), *въ лѣиѣиѣ* 15(12), 15(20), 16(16), 18(19), 27(6) итд., *къ лѣиѣиѣному восѣиѣоку* 16(17), 16(21), *седмолѣиѣиѣнаго сына* 19(2), *въ ... лѣсу* 19(10—11), *съ лѣвѣе сѣиѣорони* 17(11—12), *лицемѣрѣниѣм ... кляѣиѣвамѣ* 33(24—25), *мѣсѣиѣо* 13(17), 15(27), *мѣсѣиѣа* 16(1), *на мѣсѣиѣо* 30(6), 30(23—24), *мѣсѣиѣа Иѣуниѣа* 27(7), *намѣрѣялѣя* 43(7), *нейремѣнѣное войску* 36(15—16), *нѣкоиѣиѣорѣиѣ* 9(14), *нѣкоиѣиѣорѣиѣ* 12(1—2), *нѣкоиѣиѣорѣиѣ* 9(10), *нѣсколькѣо* 14(9), *нѣколикѣо числѣо* 42(7), *обѣщиѣниѣа* 33(18), *обѣщиѣнѣмѣ* 37(29), *обѣщѣалѣя* 21(27), *обрѣиѣиѣаиѣиѣиѣ* 10(21—22), 12(10—11), 36(28), *обрѣиѣиѣалиѣсѣ* 38(20), *оѣирѣдѣвѣлиѣа* 32(22—23), *оѣирѣвѣснокъ* 41(17), *иѣлѣбѣниѣвиѣше* 34(1), *иѣоѣилѣбѣниѣли* 38(15), *иѣоѣилѣбѣниѣвъ* 41(4), *иѣрѣбѣдахѣ* 36(7), *иѣобѣдѣиѣиѣиѣиѣ* (инф.) 43(9), *иѣобѣдѣженѣ* 20(29), 21(1), *иѣобѣдѣиѣиѣельно* 32(20),

йодъ йодзрѣнїемъ 20(15), завѣсїи 38(12), йовѣсили 34(2), йреїѣщаго 18(21), разсѣя (3. л. једн. аор.) 19(11—12), рѣка 13(11), 13(7), 21(20), 36(29), рѣке 14(6), 16(26), рѣки 16(1), 16(19), 18(11) итд., разумейся 43(9), рѣчь 22(23), 24(4), рѣчи 21(30), Григорій слѣи 26(16), Стефанъ слѣи 26(17), ослѣишь 26(30), сеѣиу 23(8), 25(25), сеѣдоше 23(17), смѣлосїи 6(5—6), смѣло 32(18), оїѣ сеѣвера 13(9), къ сеѣверу 14(15), 15(1), 16(3) итд., слѣдующу рѣчь 22(23), до ... сїѣнѣ 41(6), шѣла 41(17), уїѣсняюїи 42(21), усмоїрѣли 12(1), не усїѣл 27(9), уѣздѣ 14(25), 15(22), 17(10), уѣзди 16(3), уѣзды 17(15), два уѣзда 14(22), шри уѣзда 15(2), хойѣли 38(12), 42(29), нехойѣщаго 18(20), ѣблєнїе ... моци 26(9), ишючники ѣблїиелнїе 15(28—29), ѣвѣшало 25(25), человекѣ 35(18), 42(16), человекѣ 33(26), 20(30), 34(10), 34(17), 36(1), ѣблагѣ Иллирика 40(5), ѣблую ... їравинїю 38(15—16), знаїнѣишихъ Турокъ 35(30), милосїиѣвѣишаго оїїравленїя 6(3), йокорнѣише їрошу 8(1), їреодолѣише їрегѣшенїе 9(4—5), їри всеїресѣѣлѣишємъ ... двору 5(4—7), СІЯТЕЛЬНѢИШІЙ ГРАФЪ 5(1), усерднѣише жєланїе 7(9—10), въ ... башнѣ 36(1), въ главѣ 43(1), во Авонской горѣ 10(22), въ деснїцѣ 22(21), въ размѣнѣ 25(18), йо исиїннѣ 31(14), въ Москѣ 8(10), 39(11), йо ... йобѣдѣ 32(29), въ размѣнѣ 25(18), їри рѣцѣ 19(19), САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССИЙСКОЙ 3(5), на ... сїѣоронѣ 17(12)²³, о ... воїнсїѣвѣ 19(17—18), въ гѣсударсїѣвѣ 12(22), въ Консїанїїноїолѣ 40(21), на ... лисїѣ 43(1—2), въ лѣиѣ 15(27), йо Милїюїннѣ 26(2), въ мирѣ 33(5), обѣ ... народѣ 37(15), о народѣ 38(22), во ... оїѣровѣ 14(9—10), въ йоддансїѣвѣ 40(18), во ... їѣнїасїѣвѣ 19(27), йо Стефанѣ 26(3), ... о Герцѣгѣхъ 12(12—13), въ ... годѣхъ 34(12—13), 37(4—5), во Иноцѣхъ 11(10), на лошадѣхъ 23(17), въ ... монастырѣхъ 12(11), о Царѣхъ 12(12), себѣ 7(12), 12(4), 20(5), 21(9), 38(30), 39(5), 42(13), къ себѣ 38(26—27), на себѣ 42(20), шєбѣ 23(9), 23(12), со всѣмъ 11(18), со всѣмъ воїнсїѣвомъ 24(27—28), всѣмъ (д. множ.) 25(21), 34(11), со всѣми 25(12), со всѣхъ сїѣоронѣ 38(20), шѣхъ 37(5), вкраїцѣ 9(2), вкуїѣ 14(2), 18(21), 22(9), 27(25), вскорѣ 21(16), горѣ (предлог) 24(17), добрѣ їршєлѣ 23(24—25), кромѣ 17(17), 20(8), 31(11), 33(15), 41(7), 41(14), окромѣ 40(2), йоннѣ 12(21), доннѣ 38(33), 43(8—9), ннѣ 36(22), Суїїанѣ ннѣишнїи 40(26—27), їєрѣѣ 24(20), 25(22), йослѣ 9(9), 10(6), 10(11—12), 11(11), 12(13), 26(9), 30(19), 30(27), йослѣдѣ 13(19), 14(1), 15(12), 15(20), йослѣди 11(9), 15(12), 20(29) итд., йослѣжде 27(10—11), йослѣдни ... Десїѣиѣ 26(22—23), йослѣдни врази 42(18—19), двѣ 14(2), не восхойѣ 20(19) и сл.

б) Графија ѣ понекад се среѣе и тамо где јој етимолошки није место.

Примери гдѣ 9(20), 10(14), 11(16), 13(14), 14(20), 14(28), 15(4), 15(23), 15(27), 16(24), 20(22), 30(25), 35(14) и нигдѣ 16(25), који предстѣвљѣју обликѣ са секундарним ѣ (уп. старословенско *кѣде*), у овом графїјском лику егзистирају и у рускословенском односно руском језику (уп. Акад. Словарь I 536; II 598).

²³ Са ѣ је написан и датив имена МИХАЙЛѢ ІЛАРИОНИВИЧУ 3(11), које аутор ИЦГ, очито, мења по женској промени.

значи да је у питању заступљеност традиционалног писања; друго, у низу примера слово *ѣ* употребљено је место очекиваног слова *е* што се подудара са одговарајућим рефлексом јата у руском језику. Неколико примера, поменутих горе, откривају јекавско-ијекавски изговор народног језика аутора ИЦГ.

7. Вокално *р*

За старо самогласичко *р* у ИЦГ редовно налазимо *-ер*, било да се ради о речима које искључиво припадају руском односно српском језику. Примери: *Бергановъ* 13(12), *безъ ... Бергановъ* 20(23—24), *къ Берганомъ* 38(11—12), *ниже Вертогради* 13(13), *оиъ ... верху* 13(9), *оиъ верхъ* 16(29), *до верхъ Голие* 17(2—3), *Гербалъ* 14(29), *оиъ Гербля* 15(1), *ѣриморіе Гербалское* 16(2), *держалъ* 22(20), *содержишъ* 29(8), *держнулъ* 9(16), *Зверсино* 16(5), *Кертоле* 15(3), *Мерковичъ Хасъ* 36(25), *Волкана Князя Мернавчича* 20(16—17), *мершавъ* 23(30), *рыбы ѣасиерви* 16(24—25), *ѣерви* (ном. једн.) 21(10), 25(27), 28(20), 35(20), *ѣервое* 18(7), 34(26), *ѣервому* 24(26), *ѣервѣ* (прил.) 24(20), 25(22), *Самодержецъ* 30(30), *САМОДЕРЖИЦЪ ВСЕРОССИЙСКОЙ* 3(5), *Самодержецъ* 20(6), 20(26), 21(12), *Сербія* 36(14), *Сербіи* 40(3), *Сербли* 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(23), 41(9), *о Серблехъ* 10(1), *у Серблехъ* 10(3), *на Сербле* 19(30), *Серблемъ* 20(25), *Сербски Десѣоиъ* 26(22—23), *Сербски Князь* 21(12), *Царіе Сербскіе* 10(16), *Царіе Сербски* 15(18), 18(16—17), *Царъ Сербской* 15(8), *Сербскомъ земломъ* 26(10), *Славеносербскаго Черногорскаго народа* 6(1—2), *смершъ* 19(1), *ѣо смерши* 29(17), *ѣдомъ смершнъмъ* 15(11), *смершоноснаго ѣда* 20(16), *совершенно* 32(28), 37(1), *усерднѣишее желаніе* 7(9—10), *церкви* 15(18), 41(4), *въ церкви* 42(10), *церкве* 42(16), *церковъ* 25(6), 29(4), *червленихъ* 42(30—31), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *Черную гору* 17(1), 38(1), *въ Черную гору* 26(17—18), 28(29—30), *на Черную гору* 30(16), 32(23—24), 32(27), 33(8), 33(16), 33(28—29), 34(28—29), *Черномъ горомъ* 27(17—18), *о Черной горы* 13(2—3), *Черногорецъ* 11(14), *Арсеніе Черногорецъ* 37(30), *Черногорца* 37(24), 42(30), *Черногорцы* 15(15), 16(14—15), 33(10), 34(21), *Черногорци* 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Черногорции* 16(7), *Мишройолишъ Черногорскій* 8(7), *Офицори Черногорскіе* 15(24), *Герцоги Черногорскіе* 15(28), *Іоаннъ ѣерви Черноевичъ* 20(14—15), *Іоаннъ Черноевичъ* 29(27), 30(2), *Іоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16), *Іванъ Черноевичъ* 27(39), 28(10), 28(15), 28(27—28), *Івана Черноевича* 28(12—13), 28(20—21), *Івану Черноевичу* 26(18), 26(4—5), *Сшефанъ Черноевичъ* 27(19—20), *Сшефана Черноевича* 27(16), *Георгіе Черноевичъ* 28(4—5), 29(21), *Георгія Черноевича* 29(13—14), *Константишъ Черноевичъ* 29(24), *Викторъ Черноевичъ* 29(30), *Черноевичи* 30(4), *72 чернца* 15(11—12), *Махомейъ Четвершій* 43(5) и сл.

Тешко је рећи да ли је аутор ИЦГ у неким од ових примера изговарао вокално *р*.²⁴ Такав изговор може се претпоставити пре свега у низу наведених речи које представљају искључиво одлику нашег

²⁴ Уп. нпр. код других наших старих писаца који су вокално *р* означавали са *ер* (Млад. Рајић 30—31; Албин Нов. 12; Кашић Вид. 25—26).

налазимо написана са $i + a$. Важно је напоменути да исте речи В. Петровић некад обележава са ia а некад са ia : *йравинџа, Венеџијани, Григорія*, поред: *йравинџа, Венеџијаномъ, Григорія* (в. т. 3а). Изузетке од оваквог обележавања $u + j + a$ в. у нап. 8.

$-u + j + e$

Ову групу аутор ИЦГ бележи доследно са ie (в. т. 3а. Изузетке в. у нап. 9).

$-u + j + u$

Групу $u + j + u$ аутор бележи са iu . На пример: дат. једн. *къ имѣрии* 7(11), ген. једн. *Македонии* 35(9), *баџалии* 35(17), *Делмаџии* 40(4), *Болгарии* 40(4), *имѣрии* 40(24—25), *Монархии* 43(1), лок. *йри зачѣи* 35(16—17), *на баџалии* 35(23), *о заключеніи* 33(19), *у мийройолии* 10(25), *въ ... йрезрвнии* 10(3—4), *въ ... йоношеніи* 10(3—4), *въ Се(р)блии* 10(23), *въ ... сосѣоянии* 38(32—33), *въ Унгарии* 29(23) и сл. (в. и неке примере из т. 3).

Следећи примери, који у себи имају групу $-ији$, одштампани су без ове групе, односно са означеним гласовним процесом: $-u < ији$: у *Сербској Паџијархи Пекској* 10(24—25), *Албани* (ген.) 35(9), *во Албани* 35(10).²⁶

$-u + j + o$: *съ Россіомъ* 32(22).

$-u + j + u$

Сви примери ове врсте написани су са $i + ю$ (в. т. 3а).

б) Самогласник + $j + u$

$e + j + u$

За ову групу нашао сам само следеће примере: *Архиереи* (ном. мн.) 41(20), *Архиереи* (инстр. мн.) 40(24), *Архиереи* (акуз. мн.) 40(31).

$-o + j + u$

своимъ 12(23), 13(16), 24(19), 31(18), 39(5), *съ своимъ* 40(23), 42(8), *своихъ* 33(11), *обоихъ* 24(12), *мои Воеводе* 22(30), *кои* 25(18), *воинсѣво* 22(4), *воинсѣва* 19(16), 20(1—2), 35(4—5), 35(13), 35(29), 36(6), *воинсѣвомъ* 19(25), 24(27—28), 24(29), *Воисаву* 27(23), 28(6), *сосѣоийъ* (3. л. једн. през.) 41(11—12), *йосѣроиль* 15(7), *йосѣроили* 15(18).

За групу $a + j + u$ и $у + j + u$ нисам нашао примере (о групи $u + j + u$ в. т. 3а).

Самогласник + j + самогласник

А) — $a + j + a$

Дуная (ген.) 40(5), *въ ... краяхъ* 7(1—2), *случаяхъ* 36(8—9), *болярка Венеџянская* 29(26), 29(29), 30(1), *другая* 13(11), *йравинџа Лешанская*

²⁶ Да се ради о поменутом гласовном процесу сведоче следећи облици: *Сербској паџијархию Пекској* 41(5—6), *на Албанию* 34(13—14), *во Албанию* 35(22—23), *Албанию* 36(30), 43(11).

16(18), *новая* 22(26), *оная* 13(4), 32(21), *йрочая* 36(13), *Сербская госйода* 20(7—8), 25(16—17), *Сербская армія* 21(19), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *койорая* 10(2—3), 13(8), 14(7), 16—17(30—1), 17(7) итд., *лаская* 19(10), *выхваляя* 31(4), 37(26), *возбуждая* 31(5), *включая* 36(8), *нечаянно* 19(29—30), 33(29), 36(4), 42(11), *не чаяль* 21(13), *найаялюйъ* 14(18) и сл. Пример *святаго оица Николаа* 42(10—11) представља изузетак у обележавању $a + j + a$:

— $a + j + e$

въ Сараево 38(24—25), *йросѣираейтъ* 16(17—18), *коруноваейтъ* 19(2), *вручаейтъ* 19(3), *не дойускае* 19(25), *не знае* 19(26), *йосылаейтъ* 21(13), *собираейтъ* 21(16), 22(4), *оѣйрвляейтъ* 22(4), *скучаейтъ* 22(6), *йризываейтъ* 22(7), *убиваейтъ* 24(16), *йодѣираейтъ* 24(19), *возмогаейтъ* 24(27), *желаейтъ* 25(4), *гнѣваейтъ* 27(9), *раздѣляейтъ* 36(29), *удивляемъ* 14(5), *оѣредѣляемъ* 37(6), *озлобляемъ* 40(19) и сл.;

— $a + j + u$

къ Дунаю 38(2—3), *йочийаю* 7(12), *йредаюся* 8(1—2), *не знаю* 9(10), 23(14), *вручаю* 23(9), *обрѣѣаюйтъ* 10(21—22), 12(10—11), *уйоѣрѣбляюйтъ* 12(6—7), *найаялюйъ* 14(18), *ождѣаюйтъ* 22(2), *найадаюйтъ* 24(7), *убиваюйтъ* 24(8), *йоцманюйтъ* 24(25), *не йозволяюйтъ* 33(15), *забываюйтъ* 34(26—27), *даюйтъ* 36(19), *обрѣѣаюйтъ* 36(28), *йочиваюйтъ* 41(8), *не йозволяюйтъ* 41(12—13), *не дойускаюйтъ* 42(15), 42(17), *уйѣбсняюйтъ* 42(21), *называюйтъ* 43(14), *обрѣѣаюйтъ* 5(4), *ождѣаюйтъ* 6(2).

За групе $a + j + u$ и $a + j + o$ нисам нашао примере.

Б) $e + j + a$

Андреянойоль 21(5), *сея* (ген. једн. пок. зам.) 9(2), *ЕЯ ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА* 3(3—4), 5(5—6), *ея* 13(10), *всея Сербїи* 40(3), *заруки своя* 41(19), *своя лошадей* 35(1), *уйѣрудившея* 25(18), — *Архїерея* (акуз. једн.) 18(8), — *благодѣяніе* 34(26), *разсѣя* (3. л. једн. аор.) 19(11—12), *имѣя* (прил. вр. сад.) 28(12). Према лат. *linea* у ИЦГ налазимо *линѣа* 16(30);

$e + j + e$

елемъ 15(1), 9 *Архїереевъ* 41(31), *бывшее обхожденіе* 7(2—3), *усерднѣйшее желаніе* 7(9—10), *йреодолѣвшее йрегрѣшеніе* 9(4—5), *хорошее вино* 14(28), *сосѣаюйтъ* 36(3), *церкве наше* 42(16), — *йѣрвѣ* 24(20), 25(22), *болѣ* 33(7), *разумѣейтъ* 43(9), *имѣемъ* 37(4);

— $e + j + o$

Архїереевъ 40(7);

— $e + j + u$

между ... Делмаїею 42(1—2), *Архїерею* 41(13), *казначею* 24(1—2), *Аморю* 30(9), *сѣ фамиліею* 20(1), *убійцею* 20(20), *Маріею* 21(2), *арміею* 21(22), 34(6), *конницею* 21(23), *вѣторицею* 24(20—21), *своею рукою* 19(11), 27(11), *Божіею же йомощію* 34(7), — *владѣюйтъ* 30(6), *имѣюйтъ* 34(25);

— $e + j + u$

(в. горе под б)

В) — $o + j + a$

Бояна 14(7), *Бояне* 14(6), *къ Бояни* 14(12—13), *бояринъ* 29(19), 29(21), 29(25), 29(27), 30(2), *боярина* 42(28), *Боярскихъ фамилий* 15(17), *Боязийъ* 24(26), *Боязийа* 25(21), *Боязийу* 24(26), *йокоя* 36(18), *йосйо-янсийво* 31(4), *въ ... сосйояннii* 38(32—33), *сосйояийъ* 37(3), *сийояийъ* 24(22), *сосйояла* 21(20), *сосйояли* 36(23—24), *сийояли* 19(26), *йояхаль* 26(17), *убоялись* 37(18), *сосйоящее* 36(3), *сосйоящая* 43(9—10);

— $o + j + e$

Васоевичъ 32(16), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Шшиоевича* 18(8), *Вое-вода* 21(22), 21(25), 22(12), 24(19), 31(20—21), 31(22), 31(26), 32(1), 32(2), 32(3), 32(6), 32(9), 32(12) итд., *Черноевичъ* 20(14—15), 27(19—20), 27(30), 28(4—5), 28(10), 28(15), 28(28), 29(21), 29(27) итд., *Ситаное Марийиновичъ* 31(26—27), *Меркоевичъ* 36(25), *Сйефана шрое-лбийнаго* 20(17—18), *народи ... военнiе* 36(27—28), *военныхъ* 36(8), *воеваль* 35(28), *воевали* 27(26), *йосйроень* 14(11), *Сербское государсйво* 21(7), *Сербское царсйво* 25(24), *герцогсйво Черногорское* 27(2—3), *йерьвое Черногорское благодьянiе* 34(26), *койорое* 13(6), 13(16—17), 14(5), 19(18), 20(7), 25(24), 34(22), 36(17), *другое* 34(18), *Бълое йоле* 36(26), *моего* 22(27), 23(27), *моему* 3(12), *своего* 25(17), 28(12), 29(17), 30(21) итд., *море Адрийское* 14(8) и сл.;

— $o + j + y$

союзниковъ 33(11), *двоюродни ... браийъ* 29(12), *двою браийевъ* 26(29), *къ бою* 24(15), *на бою* 27(9), *зимою* 18(17), *рукою* 19(11), 27(11), 32(18—19), *войною* 20(27), 20(30), 33(14), 34(13), *молодою дбвицою* 21(1), *Зейтою* (топоним) 27(11), *съ великою охойтою* 32(18), *вооруженною рукою* 32(18—19), *безчесйною измбною* 33(27), *Черною горою* 42(1—2), *Босною* 42(6), *свою* 19(1), 23(8), 26(13), 26(19), 28(16) итд., *кою* 20(3), *мою* 22(29), *съ собою* 22(29), *со мною* 25(5), *Сербскою армйю* 21(21—22), *йректрасною Марию* 21(2), *конницею Босанскою* 21(23—24) и сл.;

— $o + j + o$

(нисам нашао примере);

$o + j + u$

(примере в. горе под б)

Г) — $y + j + e$

сказуейъ 10(15), *не вѣруейъ* 22(1), *куейъ* 22(7), *оклевейуе* 23(12), *йоказуейъ* 43(2), *гора Осйрогъ именуемъ* 16(28—29);

— $y + j + o$

Князь Волкъ Вуйовичъ 32(8);

— $y + j + y$

Черную гору 17(1), 26(17), 28(29), 30(16), 32(24), 32(27), 33(8), 33(16) итд., *койоруоу* 16(6), 21(3), 28(19), 29(7), 30(14), *Харвацкую* 18(26), *войску Босанскую* 30(12), *Сербскую землю* 21(11—12), *йравую сйорону* 14(13), *йийую* 33(30), *йаковуу* 12(1), 12(7), *слбдующу рбчь*

22(23), *йюю йрийчину* 20(26), *сказуюиъ* 10(26), 35(16), *йомощесйвуюиъ* 30(8), *йодкуйуюиъ* 42(22) и сл.;

За групе $y + j + a$ и $y + j + u$ нисам нашао примере.

Д) — $u + j + a$, *e*, *и*, *o*, *y*

(в. т. 3а).

10. Групе $j +$ вокал на *йочейку речи* аутор ИЦГ бележи на следеће начине:

а) *ја* — *я* : *я* (зам.) 5(7), 22(28), 23(5), 23(13), 38(31), *являиъсья* 12(23), *ядомъ* 15(11), *яда* 20(16), *яко* 23(21), *якоже* 36(13), 40(19), *явно* 42(28), *ясно* 43(2) и сл.;

б) *је* — *е* : *е*го (зам.) 11(21), 20(3), 22(22), 24(16), 24(24), 25(28) итд., *ему* 11(19), 11(23), 11(24), 23(24), 26(20), 36(16), 42(29), *ей* 13(7), *Ездимиръ* 32(13), *единымъ именемъ* 13(5), *именемъ единымъ* 14(3), *единого человекъ* 42(24), *едино иго* 42(19), *единъ* (број) 26(15), 30(26), *едва* 22(23) и сл.;

в) *ју* — *ю* : *къ югу* 13(10), 14(4), 15(26), 17(3), *оиъ южние стіорони* 21(18), *Юсювъ Пашу* 37(10);

г) Примере за *jo-* нисам нашао у ИЦГ.

11. Група *-иј-*

Група *-иј-* у ИЦГ обележава се морфолошки и фонетски:

а) *САМОДЕРЖИЦЪ ВСЕРОССИЙСКОЙ* 3(5), *Самодержецъ Всероссийскій* 30—31(30—1), *оиъ ... Россійскаго воинства* 35(4—5), *къ ... Россійской имперіи* 7(11), *за убийство* 9(8), 19(24), *съ ... убийцею* 20(19—20);

б) *Смиранный Мишройолийъ Черногорскій, Скендерискій и Приморскій ...* 8(7—8), *Архіерей Славонски* 41(28), *дому Авсіирискому* 37(22), *убицу* 26(5).

За групу — *иј* долази свега један пример: *выи* (2. л. једн. импер.) 23(2), написан без крајњега *ј*.

12. Сугласник *ћ*

У примерима: на *йюлю Кемовскомъ* 28(1—2), *Архіејиској Пекскій* 40(3), *оиъ Пекскога города* 38(10—11), *Сербскую паптіархію Пекскую* 41(5—6), у *Сербской Паптіархи Пекској* 10(24—25), *Пацуровики* 14(23), *оиъ Пацуровиъ* 14(23), на место српскохрватског гласа *ћ* налазимо графичку *к* која у основи представља традиционалан начин означавања поменутог консонанта у српскословенској писмености. Самим тим, у овим примерима узимамо да слово *к* означава сугласник *ћ*.

Међутим, у низу српских презимена и имена, која долазе у ИЦГ, место *ћ* налазимо *ч*, што представља фонетску адаптацију ових речи према руском језику, а не обележавање словом *ч* сугласника *ћ*. Примери:

Волкана Бранковича 23(11), *Волка Бранковича* 27(10), *Воеводе Дрекаловича* 35(27—28), *Ивана Косанчича* 23(1), *Милорадовича* 26(26), *Милоша Обилевича* 21(28—29), 22(27—28), *Данила Пејровича* 34(15—16), *Георгија Черноевича* 29(13—14), *Јоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16),

Ивана Черноевича 28(12—13), 28(20—21), Сѣфана Черноевича 27(16) и сл., — за ... Волканомъ Бранковичемъ 25(8—9), съ Бегомъ Любовичемъ 34(4—5), 34(9), Даниїла Счейевича 31(13), Чейко Пилейичъ 32(13—14)²⁷, — Богдановичи 15(25), Брайножичи 17(11), Бѣлойавличи 16(27), 17(4), Васовичи 17(11), 38(13), Лейвичи 15(3), Пејровичи 15(24—25), Радоничи — 5(25), Текличи (Ћеклићи) 16(3), Ченгичи 34(4), Черноевичи 30(4), — Милошу Обилевичу 23(21), 25(23), Ивану Черноевичу 26(18), 29(4—5), Волкъ Мичуновичъ 31(23), Думанъ Паше Чујрелича 33(9—10), Чујреличъ Везиръ 33(17), — Ездимиръ Бѣлойавличъ 32(13), Георгіе Волковичъ 26(12—13), Волкъ Вуйовичъ 32(8), Богичъ Вучковичъ 11(11—12), Раде Гвозденовичъ 32(11), Радоня Дрекаловичъ 32(15), Иванъ Косанчичъ 22(15), 23(16), Волкъ Мичуновичъ 31(23), Милошъ Обилевичъ 21(22—23), 23(22—23), Озриничъ 16(4), Василій Пејровичъ 8(10) и сл.

У вези са примером Текличи (Ћеклићи) 16(3) не можемо бити сигурни да почетно *T* означава глас *Ћ*. Можда је у свести Петровићевој била присутна асоцијација да име овог племена потиче од Текла (св. Текла) о чему постоје извесни, али не у пуној мери прихватљиви подаци.²⁸

13. Сугласник *ђ*

у погледу писања африкате *ђ* налазимо три начина. У облицима Бергановъ 13(12), 20(23—24), къ Берганомъ 38(11—12), пише се *г* у складу са српскословенском традицијом. У примеру Князя Луки Доукадгина 28(6)²⁹ налазимо однекуд групу *дг*, док у презимену Воввода Волкъ Чурашковичъ 32(6—7) и имену Чонъ Сѣале Климентійъ 32(17), долази неочекивано *ч*. Иначе, слово *ч* у ИЦГ редовно означава сугласник *ч*:

а) *ча* : Кучанъ 35(15), Морача 13(11), 14(3), 17(7), Ровчани 17(6), Милошъ Тойличанинъ 22(14—15), 23(15—16), Милоша Тойличанина 22—23(30—1) и сл.;

— *че* : на вечеру 22(8), на вечери 15(11), Вучеѣа Радоничъ 31(19—20), Пејрѣ Вучеѣичъ 31(25), Сѣанко Ковачевичъ 31(23—24), Мораче 17(9) и сл.;

— *чи* : Иванъ Косанчичъ 22(15), 23(16), Косанчича 23(1), 24(13), Кучи 17(13), 38(13), Мернавчича 20(17), Морачи 16(19), Турчиѣиѣа 23(20) и сл.;

— *чо* : нисам нашао примере;

— *чу* : нисам нашао примере;

б) — *ч* — : Богичъ Вучковичъ 11(11—12), ѣравинѣа Влешивачкаа 16(21—22), ѣравинѣа Рѣчка 16(11), город Рѣчка 16(11), войску ... Херѣеговачку 30(12), Херѣеговачкѣе ... Паши 34(3—4);

²⁷ Исти поступак имамо и у топониму *Ловченъ* 15(26).

²⁸ Уп. др Јован Ердељановић, *Сѣара Црна Гора*. Етничка прошлост и формирање црногорских племена. Са 7 фотографија и 5 карата у прилогу и 3 скице у тексту. — Српски етнографски зборник, Београд (Српска краљевска академија), 1926, књ. XXXIX, 484—492.

²⁹ Уп. РЈА II 881: *Dukādĭn*.

— ч : *Сйичь* (село и залив код Бара) 14(22), *Богичь Вучковичь* 11(11—12).

14. Сугласник *и*

У речима где бисмо могли очекивати африкату *и*, као на пример: *йодь Очаковымь* 35(3), *Требунчужного Паиу* 37(8—9), *Бунчужной* 37(11—12), 37(13), налазимо слово *ч* у ИЦГ (уп. РЈА VIII 786: *odžakov 'm. varoš Očakov u hersonskoj guberniji u Rusiji'*; за бунчук према тур. *bundžuk* уп. Фасмер Словарь I 242).

15. Сугласници *љ*, *њ*

Приказујући Петровићеве начине обележавања сугласника *љ* и *њ*, изнећемо истовремено и бележење група *љ* + самогласник и *њ* + самогласник. На пример:

а) *ла* — *ња*: *земля* 13(4), 13(18), 14(14), *оѣь Гербля* 15(1), *Ликиня Мучийеля* 11(3—4), *оѣь йоля* 14(5), *на йоляхь* 19(28), *родийеля* 18(1—2), *болярка Венецїянская* 29(26), 29(29), 30(1), *живляше* 18(5), *не йозволяють* 33(15), 41(12—13), *йомышляиши* 19(8), *уйравляиши* 19(6), *являишься* 12(23), *являишя* 9(9—10), *объявляиши* 9(12), 10(9), *уйошребляють* 12(7), *оийравляишя* 22(4), *удивляемся* 12(5), *шляхїишчями* 10(9) и сл.;

— *Боснякъ* 9(14), *Бошняки* 38(19), *оѣь Босняковь* 10(7—8), *Босняковь* 25(2), *Бошняковь* 35(14), *изь Бошняковь* 36(4), *Бошнякїе ... Паиши* 34(3—4), *Князь Лазарь* 20(27), 21(12—13), 21(25), 22(1), 22(5), 22(20), 24(29) итд., *Князя Лазаря* 10(5), 20(5), 20(24—25), 21(2—3) итд., *къ Князю Лазарю* 22(5), *Княже Лазаре* 22(17), *Князь Волкань* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6) итд., *Князь Лука Махина* 31(28—29), *Свмеонь Неманя* 11(1), *Симеонь Неманя* 13(19), *оѣь Цейишя* 16(10), *Радоня Дрекаловичь* 32(15), *уйѣснають* 42(21) и сл.³⁰

б) *љу* — *њу*: *люди* 15(9), 30(20), *съ Венецїянскими люди* 42(25), *людей* 12(22), *людемь* 42(19), *любойишному Министїру* 6(15—16), *шрудюлюбивому ... Министїру* 6(14—16), *любиль* 19(1), *любийь* (3. л. през.) 25(4), *съ Бегомь Любвичемь* 34(4—5), 34(9), *Князь Ивань Любойишя* 32(7—8), *землю* 11(22), *на Сербскую землю* 21(11—12), *въ землю* 24(17), *у нихь землю* 42(17—18), *въ Науулю* 27(20), *въ неволю* 36(14), *на йолю Косову* 21(17), 22(19), 24(22—23), *на йолю Кемовскомь* 28(1—2), *на йолю Цейишню* 28(30), *йо заключенїи* 30(23), 32(21—22), *о заключенїи* 33(19), *не включая* 36(7—8), *не ошїавлю* 36(20) и сл.;

— *Сїефана Неманю* 11(9), *Симеона Неманю* 17(20—21), 18(2), *не сїоминю* 26(5—6), *на йолю Цейишню* 28(30), *огню* 33(30), *въ крайнюю нужду* 38(19—20);

в) *ље* — *ње*: *Блелице* 16(3—4), *оѣь Плеваль* 10(18), *йоле* 14(18), 14(30), *Бѣлое йоле* 36(26), *на Кали йоле* 19(13—14), *на йоле Косово* 15(13—14), *съ Королемь Науулишїанскимь* 27(20—21), *нейрїяшелемь* 33(5—6),

³⁰ Што се тиче примера *Князь Волкань Мернавчичь* 18(29—30) и *оѣь Волкана Князя Мернавчича* 20(16—17), они могу одговарати типу *Мгпавсїе* који са *-н*-бележе РЈА (VII 77).

II ПРАВОПИС

18. Групе сугласника

A. Веза њрефикс + нова реч

- бх:* а) *обхожденіе* 7(2—3),
дд: а) *йодданнихъ* 10(7), 33(11), *въ йоддансїво* 42(4), *въ йоддансївѣ* 40(18),
дж: а) *йодкуйують* 42(22),
дй: а) *йодйали* 36(13), *йодйирается* 24(19), *йредйочїиь* 33(17),
дс: а) *йредсїавиши* 40(22),
зй: б) *расїискою* 41(19), *исїолниїь* 33(1), *восїрїяь* 6(5), *расїоложенїе* 12(17—18), *расїоложенїя* 6(6—7),
зс: а) *разсудила* 32(29—30),
зй: б) *расїтерали* 34(21),
зх: б) *не восхоїѣ* 20(19), *исхожденїе* 41(15), *исходиїь* 13(18), 16(13), *йроисходиь* 11(3), 20(12),
зч: а) *безчаденъ* 29(12), *безчестїною* *измѣною* 33(27),
зи: а) *разширенїе* 28(28),
сд: б) *здѣлали* 15(15), 30(9), 28(26), *здѣлаше* 21(6), *здѣланна* 16(30), *здѣсь* 17(15), 36(20), *здоговора* 27(20), *здоговорился* 21(26),
сч: а) *счисляется* 37(15—16), *Данїила Счейчевича* 31(13),
 б) *щасїїе* 35(11), *щасїїя* 36(10), *щасїїливъ* 40—41(32—1), *щасїїливо* 35(2),
їйб: а) *ойбили* 34(21), *ойдался* 15(20), 21(4), *ойдалось* 18(22—23), *ойдалися* 42(4),
їйї: а) *ойїїольѣ* 16(12), *ойїїуду* 16(28), 17(8), 18(23),
їйч: а) *ойчасїи* 12(15),

B. Веза основа + суфикс

- бск:* а) *царсїїва* *Сербскаго* 17(22—23), *воинсїїва* *Сербскаго* 19(16), 20(1—2), *Сербская* *госїода* 20(7—8), *Сербская* *армїя* 21(19), *Сербскому* *народу* 22(25), *Сербскую* *їайїрїархїю* 41(5—6) и сл. (в. т. 7),
бсї: а) *їогребсїи* 42(18),
гсїв: а) *герцогсїїво* 20(11), 27(2), 36(29—30),
гш: а) *избѣгшїе* 30(21),
дск: а) *Архїерей* *Арадски* 41(26), *Мїїроїолиїь* *Бѣлградски* 40(10)⁸⁴
дц: а) *сердце* 23(29), *їолководцу* 23(22), *їолководцы* 31(15),
дш: а) *найадше* (3. л. једн. аор.) 19(30), *найадиши* (глаго. прил. вр. прош.) 33(28), *въ їрошедшей* *брани* 40(20), *въ їрошедшемъ ... году* 42(23),

⁸⁴ Једном долази *Архїерей* *Харвацки* и *Карлошедски* 41(30).

- цск:* б) *Бошняцкіе ... Паши* 34(3—4), *їодъ власїїю Венецкою* 41(12), *Мийройолийъ Карловецки Сремски* 41(22), *Архіерей Ужшцки* 40(9), *изъ Турецкихъ їодданныхъ* 10(6—7), *во области Турецкой* 37(16), *въ їодданныхъ Турецкомъ* 40(18), *Монархи Турецкой* 43(1) и сл.;
- шск:* б) *Архіерей Рашки и Новойазарски* 40(8),
- В. Веза їредлога с именском речју**
- к б-:* а) *къ бою* 24(15), *къ Бояни* 14(12—13) и сл.,
- к д-:* а) *къ Дунаю* 38(2—3),
- к з-:* а) *къ зайаду* 14(19—20), 14(24), 14(29), *къ зимному восїоку* 17(10),
- к к-:* а) *къ Князю Лазарю* 22(4—5),
- с б-:* *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *съ браїомъ* 19(15), 27(30), *съ браиномъ* 38(26),
- с д-:* а) *съ другїе сїороны* 16(26), *съ другой сїороны* 17(9),
- с њ-:* а) *съ нимъ* 16(15), 18(20—21), 23(15), *съ ними* 22(8—9),
- с с-:* а) *съ своимъ богайсїивомъ* 42(8—9), *съ сильною армією* 34(6), *съ собою* 22(29), *съ своимъ ... Паїрїархомъ* 40(23),
- оїи б-:* а) *оїиъ Баоше* 20(28—29), *оїиъ Бога* 36(10), *оїиъ Босняковъ* 10(7—8), *оїиъ Боярскихъ Фамилїи* 15(16—17), *оїиъ Бїлоїавличъ* 17(4—5),
- оїи г-:* а) *оїиъ Гербля* 15(1), *оїиъ Герцоговъ* 14(11), *оїиъ города* 15(10), *оїиъ Грековъ* 40(19),
- оїи д-:* а) *оїиъ другїе майшере* 18(20),
- оїи ж-:* а) *оїиъ Жуйе* 16(16—17),
- оїи з-:* а) *оїиъ Зейѡ* 28(29),
- оїи ѡ-:* а) *оїиъ ѡого времени* 18(4), 42(13), *оїиъ ѡого ... лїша* 30(5), *оїиъ ѡое їравинїе* 16(19—20), *оїиъ Турокъ* 15(14), 16(7—8), 16(15), 25(19), 26(26—27), 29(15),
- оїи ц-:* а) *оїиъ Цейиня* 16(10),
- оїи ч-:* а) *оїиъ часїи* 18(26), *оїиъ Черногорцовъ* 32(27—28), 38(1), 42(20), *оїиъ Черногорскаго оружїя* 34(7—8), *оїиъ Черніе горы* 41(1),
- їод к-:* а) *їодъ карауль* 9(19),
- їод ѡ-:* а) *їодъ їодзрївнїемъ* 20(15),
- їред с-:* а) *їредъ собою* 35(19),
- їред ц-:* а) *їредъ Цари* 12(14),
- об к-:* а) *объ кругъ* 36(26—27),
- об с-:* а) *объ семъ народѡ* 37(15),
- из к-:* а) *изъ крѡїосїи* 35(21—22),
- из ѡ-:* а) *изъ Турецкихъ їодданныхъ* 10(6—7),
- из х-:* а) *изъ Херцеговани* 10(18—19),
- из ч-:* а) *изъ чего* 37(14),
- без к-:* а) *безъ карауловъ* 19(26),
- без ч-:* а) *безъ Черногорцовъ* 20(23),
- чрезъ ѡ-:* а) *чрезъ їрїроднаго ... Паїрїарха* 37(23).

Као што се види из изнесеног материјала, у правопису ИЦГ заступљено је и морфолошко и фонетско писање. Морфолошко писање преовлађује и у вези *йрефикс + основна реч* (*бх, дд, дк, дй, дс, зс, зч, зш, њб, њш, њч*) и у вези *основа + суфикс* (*бск, бсш, гсшв, гш, дск, дц, дш, жц, зс, зск, зш, сшн, шсшв, шц, ћск*). Само фонетско обележавање у вези *йрефикс + нова реч* заступљено је у групама *зй, зш, зх* и *сд* а у вези *основа + суфикс* у групама *зк, сл, цск, чк* и *шк*. И једно и друго писање налазимо у групама: *сч* (*йрефикс + нова реч*) и *цск, цсшв, сш, шск* (*основа + суфикс*). У вези двеју речи у потпуности је заступљен морфолошки начин писања у чему се правопис ИЦГ подудара како са рускословенском односно руском, тако и са српскословенском односно данашњом нашем ортографијом.

19. Знаци *ѝ, њ*

Знак *ѝ* се, по правилу, пише на крају речи иза тврдих сугласника, док се *њ* употребљава иза меких консонаната.

ѝ

Пошто долази после свих тврдих сугласника на крају речи, овај знак је много чешћи од знака *њ* у ИЦГ. Примери: *обѝ кругѝ лежащѝ народи* 36(26—27), *обѝ семѝ народѝ* 37(15), *Сербовѝ* 33(11), *йройшѝвѝ* 35(11), *изосшавѝвѝ* 41(7), *вѝ лѝшо* 40(20), *Богѝ* 26(7), *кругѝ* 36(27), *городѝ* 34(14), *народѝ* 37(21), *Вельможѝ* (ген. мн.) 34(2), *ошѝ Негошѝ* (лич. зам.) 29(22), *изѝ крѝосшѝ* 35(21—22), *чрезѝ Босну* 38(2), *кѝ Дунаю* 38(2—3), *какѝ* 43(13), *Грекѝ* 40(21), *70 чѝловѝкѝ* 35—36(30—1), *йресшолѝ* 43(4), *воевалѝ* 35(28) *на домѝ* 35(27), *сѝ роднѝмѝ ... брашомѝ* 37(13—14), *Дринѝ* 36(29), *сынѝ* 43(4), *со всѝхѝ сшоронѝ* 38(20), *возведѝнѝ* 43(4), *Архѝеѝсшкѝоѝ* 40(3), *дворѝ* 29(8), *Имѝерашорѝ* 30(29—30), *ПЕТРѝ йервѝш* 30(30), *сѝ ... брашомѝ* 37(13—14), *ошѝ ... насѝ* 36(21), *брашѝ* 29(13), *Мшшройолшѝ* 41(22), *убшѝш* (трп. прид.) 29(14), *говоршѝ* (3. л. једн. през.) 25(3), *не йозволяшѝ* 41(12—13), *многшѝ ... случашѝ* 36(8—9), *на кошорѝхѝ горахѝ* 43(8), *Пашѝршрѝ* 37(30), *вѝ конѝцѝ* 35(29), *Самодѝржѝцѝ* 30(30), *Ораховацѝ* 16(4—5), *Черногорецѝ* 37(30), *Милошѝ Обилѝвѝчѝ* 23(22—23), *Обилѝвѝчѝ Милошѝ* 24(2), *Царѝ Урошѝ* 19(12) и сл.³⁸

Знак *ѝ* доследно налазимо и на крају префикса *об-* и *из-* ако основна реч почиње вокалом: *обѝявлѝнѝ* 7(14), *обѝявшѝш* 9(17—18), *обѝявляшѝ* 9(12), 10(9), *обѝявлѝнѝ* 35(7), *изѝясншѝ* 12(20), *изѝидѝ* 23(15), 24(3), *изѝидѝш* 19(13).

У свим осталим случајевима између префикса и основе нема овог знака: *облѝш* 22(22), *йдрѝрѝчѝнѝ* 26(28—29), *раздрѝжѝнѝ* 9(8), *ошѝкуду* 6(11), (в. и примере у т. 18А).

Писање *ѝ* на крају речи после тврдих сугласника, као и на крају поменутих префикса, у складу је са традиционалним начином писања.

³⁸ Врло су ретки примери у којима у ИЦГ долази *ѝ* према *њ* у староруском и руском језику: *огнѝ* 41(16), *вѝ лагерѝ* 33(25). Уп. и облике: *изѝ лагерѝ* 24(30), *кѝ ... лагеру* 23(18), *лагеромѝ* 19(18), *порѝд изѝ лагерѝ* 24(9), *кѝ лагерю* 24(28).

Знак ь на крају речи у ИЦГ долази:

а) у именима, презименима и другим именицама после ч: *Богичь Вучковичь* 11(11—12), *Богдановичь* 31(20), *Бранковичь* 24(30), *Косанчичь* 23(16), *Обилевичь* 21(22—23), *Пейровичь* 8(10), *Черновичь* 20(14—15), *Чурашковичь* 32(6—7), *ойъ Бѣлоявличь* 17(4—5), *Сичь* 14(12) и сл.;

б) у именицама женског рода и одређеним кардиналним бројевима: *кровь* 25(5), *церьковь* 25(6), 29(4), *лошедь* 24(3), 24(18), *чесить* 7(12), 39(4), *часить* 33(30), *благосклонность* 8(3), *смерить* 19(1), *вѣрность* 23(9), 31(4), 39(3), *ревность* 31(5), *власть* 28(16), *во ... областъ* 38(6), *вольность* 43(2), 43(12), *смѣлость* 6(5—6), *дочь* 26(13), 27(8), 27(23), 28(6), 28(10), 28(18), 28(21), *на дочь* 27(13), *рѣчь* 22(23), 24(4), *соль* 15(5), *брань* 17(29), 28(12)³⁹, *йяить* 34(16), 34(17), *шесть* 25(11), *дванадесять* 40(17), *двѣсти и шридесять* 25(25),

в) у инфинитиву: *видѣть* 37(14), *воспомянуть* 36(20), *вручить* 7(15—16), *искать* 32(30), *исполнить* 33(1), *ойказать* 33(4—5), *йобѣдить* 43(9), *йредложить* 6(12), *йривестъ* 38(22), *йриняить* 7(16), *уййти* 43(7), *являться* 12(23),

г) у именицама мушког рода: *Государь* 5(2), 22(1), 22(17), 23(5), 23(10—11), 30(28—29), 31(8), *день* 19(22), *въ ... день* 25(14), 25(16), 27(4), *зять* 21(23), 21(24), 26(30), *Князь* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14), 19(23) итд. (укупно 34 пута), *монастырь* 14(10), 15(6), *Пастырь* 5—6(7—1), *Царь* 15(8), 18(24), 18(30), 19(5), 19(12), 21(9), 23(24), 24(11), 26(30), *Цесарь* 11(21), 38(8), *Лазарь* 20(27), 21(13), 21(15), 22(1), 22(5), 22(20), 24(29), 25(3), 26(6), 26(16), *Везирь* 33(17), 35(24), *Сердарь* 31(18), 31(30), *городъ Сѣужь* 11(7),

д) на крају заменичког облика повратних глагола: *зайворились* 36(1—2), *назывались* 13(4), *йоверились* 33(24), *не убоялись* 37(18), *умались* 25(23—24), *ойдалось* 18(22—23), *случилось* 37(5) и сл.,

ђ) у облицима глагола *јесам* и *биши*: *есить* (3. л. једн. през.) 14(9), 14(10), 14(14), 14(25), 16(21), 16(23), 16(27), 16(28), 16(29), 34(23), *йо есить* 35(8), 43(14—15), — *бысить* (3. л. једн. аор.) 20(19), 20(21), 26(22), 27(6), 29(10), 43(3), *йребысить* (3. л. једн. аор.) 27(21—22),

е) у 2. јд. глагола: *будешь* 23(25),

ж) у примерима: *здѣсь* 17(15), 36(20), *сколь* 37(17), *йтейерь* 10(21), 11(7), 11(24), 15(29), 22(26)⁴⁰,

з) знак ь долази и у примерима: *весьма* 29(2), *йсьменно* 34(22), *со деитьми* 30(26), — *креситьяне* 11(24—25), *во ... йьянстѣв* 19(27), *сьясї-наго йрийаса* 38(21), *жалованья* 36(17), — *йлемьянникъ* 26(11—12),

³⁹ О писању знака ь после л и н на крају слога и речи, односно о начину обележавања сугласника љ и њ в. и примере у т. 15 А, Б.

⁴⁰ У врло ретким примерима долази ь уместо знака њ: *бородъ* (брод на реци, газ) 16(23—24), *назваить* (трпни придев) 16(12).

итд., *Словянехъ* 10(13—14), *Турки* 9(5), 11(19), 19(13), 19(16), 21(4), 24(5), 24(12)⁴¹ итд., *Херцеговци* 12(2), 33(12—13), *оиъ ... Херцеговацъ* 10(7—8), *Черногорци* 15(15) и сл. Великим словом написан је и облик *Варвари* (односи се на Турке) 19(20), *Турки Варвари* 21(4—5), *Варваровъ* 32(21) и сл., поред: *Турокъ варваровъ* 31(7), *72 чернца* 15(11—12);

г) у називима племана: *Бѣлојавличи* 16(27), 17(4), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Климентовъ* 17(17), *Кучи* 38(13), *Пиѣрь* 32(14), *Ровчани* 17(6) и сл.;

д) у титулама: *Бана* 28(11) *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), *Чуѣреличъ Везиръ* 33(17), *Везиръ* 35(24), *Вельможѣ* 33(23), *Воевода Милошъ* 21(22), *Воевода* 21(25), *Герцогъ* 20(18—19), 28(9), 28(27), *Герцога* 20(9), *Государь* 22(1), 22(17), 23(5), *Государю* 22(25), *Графовъ* 9(13—14), *Десѣиошъ* 26(23), *Князь Лазаръ* 20(27), 22(5), *Сердаръ* 31(18), *Царя Уроша* 9(9), *Цесарь* 11(21) и сл. Далеко је ређе писање титула малим словом: *бояринъ Венеціянски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *бояринъ Венеціанской* 29(25), *боярѣна Рагузскога* 42(28—29), *болярка Венеціанская* 29(26), 29(29), 30(1), *шляхѣйчѣми* 10(9), поред: *оиъ Боярскихъ фамилий* 15(16—17);

ђ) у црквеним звањима: *Архіерей Босанскій* 40(6), *Архіерей Раишки и Новойазарски* 40(8), *Архіејискоја Максима* 26(21), *Архисѣрајѣига Михаила* 15(6—7), *Миѣројолишъ* 8(7), 40(10), 41(22) итд., *Паѣрїархъ Сербской Арсеніе Черногорецъ* 37(30), *Паѣрїарха* 37(23), 41(10), *Паѣрїархомъ* 40(23) и сл. Уп. и : *ѣодворіе Миѣројолишское* 15(29—30), *Миѣројолишскіе бородъ* 16(23—24), *резиденціе Паѣрїаршеске* 38(11) и сл.; али с друге стране: у *миѣројоли* *Черногорской Цейшинской* 10(25—26), *ѣаѣрїархїю Пекскую* 41(5—6) и сл.;

е) у присвојним придевима изведеним од личних имена, титула, назива народа и географских појмова: *въ честїи Албанской* 43(10), *Архіерей Арадски* 41(26), *въ ѣриморіе Гербалское* 16(1—2), *Десѣоцки род* 27(2), *Герцоги Зейскіе* 18(6), *въ Косовскомъ лесу* 19(10—11), *Лазаревъ сынъ* 26(11), *родъ Немански* 10(16), *Обилевича лошедь* 24(17—18), *оиъ Пекского города* 38(10—11), *Римскаго закона* 15(10), *народъ Сербскій* 41(5), *оиъ фамиліе Сѣтрацимирове* 11(14—15), *армія Турская* 30(15), *во Цесарскую областъ* 38(6), *оиъ Черногорскаго оружія* 34(7—8) и сл.;

ж) у изразима бог, Христ, рождество, Пасха, пастир, отац, син и свети дух: *Богъ* 9(7), 23(6), 26(7), *оиъ Бога* 36(10), *Христїа* 25(4), *оиъ Рождестїва же Христїова* 27(6—7), *на Пасху* 42(10), *Пасїѣрь Славено-сербскаго Ченогорскаго народа* 5—6(7—2), *исхожденїе свѣяга Духа оиъ Оицѣа*⁴² и *оиъ Сына* 41(15—16), уп. и у придевима: *Божїимъ ѣоѣуцѣнїемъ* 9(3—4), *ѣѣвла Христїова* 41(17—18), поред: *божїимъ гнѣвомъ* 19(23—24);

⁴¹ Док је глагол *Турчїиися* 23(20) написан великим словом, у облику *крестїиш* 38(17) долази мало почитно слово.

⁴² У синтагми *свѣяга оицѣа Николаа* 42(10—11) облик *оицѣа* је написан малим словом.

з) у речима које означавају припадност одговарајућој вери, као и у придевима изведеним од њих, долази до колебања у употреби великих слова: *Пајезници* 17(18), *Унијату* 41(14), *Христѿианъ* 42(7—8), *къ благочесѿиу Христѿианскому* 31(5—6), поред: *ѿајезници* 42(5), *христѿианомъ* 17(25—26), *христѿиани* 35(17—18), *христѿиане* 42(12) *христѿианскому Государю* 39(6) итд. Само малим словом писани су облици: *ѿравославному Архѿерею* 41(13), *ѿравославія* 42(19), 29(4).

и) Вредно је поменути неколико појединачних случајева употребе великог слова тамо где га, по правилу, не очекујемо: *рыбы Пастѿерви* 16(24—25), *мѿсяца Іюнія* 27(7), *Приморская земля* 14(20), *Планина Ловчень* 15(26). Увек, међутим, са малим словом долазе примери: *гора Осѿрогъ* 16(28), *рѿка Морача* 17(7), *рѿке Мораче* 17(9), *въ Зеѿу рѿку* 17(7—8).

Поменимо на крају и то да аутор ИЦГ, наравно, великим словом пише и почетак сваке реченице, за што не треба наводити посебне примере.

21. Удвојено ѿсање сугласника и самогласника

Писање удвојених сугласника у ИЦГ у складу је са руским односно рускословенским правописом. Са два *н* налазимо написане облике придева, трпних придева, именица и непромењивих речи: *благовонный воздухъ* 18(10), *народи ... военнѿе* 36(27—28), *въ военныхъ случаяхъ* 35(8—9), *Государственному Вице-Канцлеру* 3(6—7), *ѿисменно ѿозванѿе* 37(24—25), *Волкъ огнянной* 26(23), *о сѿранныхъ народахъ* 6(14—15) и сл. — *здѿланна* 16(30), *избраннаго* 19(16), *выѿисанную* 12(10), *рожденный* 26(12), *ѿрозванной* 13(7), *нареченный* 11(9), *вышѿереченныхъ* 12(9), *вышѿереченныхъ* 34(2) и сл. — *во благосклонносѿь* 8(2—3), *измѿнникъ* 24(30), 25(12), *на измѿнника* 27(9—10), *измѿнницы* 40(24), *конницѿв* 25(2), *коннице* 25(13), *конницею* 21(23), *сѿ ѿлемянникомъ* 31(17—18) и сл. — *именно* 31(15—16), *имянно* 37(8), *нейресѿианно* 21(29), 22(6), *нечаянно* 19(29—30), 33(29), 36(4), 42(11), *ѿисъменно* 34(22), *ѿодлѿнно* 36(12—13), *совершенно* 32(28), 37(1), 42(6).⁴³

Пример са удвојеним *ж* *сожжени были* 36(2) представља руски облик (уп. *Даль Словарь IV* 179).

Удвојени сугласник налазимо и у следећим страним речима: *Иллирика* (лат. *illiricus*) 40(5), *сумму* (лат. *summa*) 36(17), *Анну* 28(18), *Іоаннь* 27(13), 29(27), 30(2), *Іоанна* 26(21), 27(12), 27(14), *Савва* 17(30), 18(7), 31(18).

У облицима: *ѿо исѿиннѿв* 31(14) и *Вукксанѿ Миличѿ* неочекивано налазимо удвојен сугласник. Док је први пример аутор ИЦГ, вероватно, написао према придеву *исѿинный* (уп. *Даль Словарь II* 60), за други облик тешко је наћи објашњење.

Једини пример са удвојеним самогласником у ИЦГ срећемо у облику *вооруженною рукою* 32(18—19), а исти је написан у складу са руским правописом.

⁴³ Облике са удвојеним сугласницима *д*, *ѿ*, *с* в. у т. 18 А, Б.

III

ФОНЕТИКА

Самогласници

22. Рефлекси њолугласника

За некадашње полугласнике *ѝ* и *ь* у ИЦГ налазимо, у складу са руским и рускословенским језиком, рефлексе *о* и *е*.

1) О срећемо:

а) у предлогу-префиксу *во* (—): *во Авоноској горѣ* 10(22), *во своју њользу* 12(6), *во озеро* 14(4—5), *во ... осѝровѣ* 14(9—10), *во вѝторомѣ часу* 25(9), *во городѣ* 26(25), *во оѝчесѝво* 27(22), *воцарился* 18(19), *вооруженною рукою* 32(18—19), *къ восѝоку* 16(8—9), 16(10), 16(26—27), 17(5), *къ ... восѝоку* 16(17), 16(21), 17(10), *оѝѣ восѝока* 16(23), *восѝочнаго ѝравославѝя* 17(16—17) и сл.,

б) у предлогу-префиксу *со*(—): *со всякимѣ обѝцанѝемѣ* 37(29), *со всѣмѣ воинсѝвомѣ* 24(27—28), *со всѣхѣ сѝоронѣ* 38(20), *со всѣмѣ* 11(18), *со всѣми* 25(12), *со 12 ѝтысяцѣ* 25(13), *со женами* 30(26), *со имѣнѝемѣ* 43(6), *со множесѝвомѣ* 25(19—20), 34(28), *со мною* 25(5), *со Скендербегомѣ* 27(25), *собираѝи* 21(11), *сосѝояла* 21(20), *согради* 29(2), *содержаѝиѣ* 29(8), *совершенно* 32(28), *сохранили* 34(17—18), *соизволенѝе* 33(1—2), *оѝѣ союзниковѣ* 33(10—11) и сл.,

в) у префиксу *воз-*: *воздух* 18(10), *оѝѣ воздуха* 30(27), *возбуждая* 31(5), *возвращаѝся* 27(22), *возвращаѝное* 38(14—15), *возмогаѝиѣ* 24(27), *до возрасѝа сына* 27(12) и сл.,

г) у основи речи: *когда* 15(13), 33(16), 33(19), 34(25), 42(5), 43(3), *никогда* 22(24), 33(14), 36(18), *ѝогда* 13(17), 20(18), 29(3), 37(29), 38(3), *дочь* 28(6), 28(8), 28(10), 28(21), *ѝоѝѣ часѣ* 24(27) и сл.,

д) у суфиксу: *оѝрѣснокъ* 41(17).

2. Е срећемо:

а) у суфиксу именица: *величесѝва* 3(4), 5(6—7), 31(7), 33(2), *оѝѣ куѝничесѝва* 10(11), *множесѝво* 24(15), 24(24), *со множесѝвомѣ* 25(19—20), 34(28), *мужесѝво* 37(17), *общесѝво* 15(15—16), *оѝчесѝво* 25(6), 37—38(31—1), *оѝчесѝва* 30(21), *оѝчесѝву* 6(4), *во оѝчесѝво* 27(22), *оѝѣ Рождесѝва* 27(6—7) и сл., — *Самодержецѣ* 30(30), *Черногорецѣ* 11(14), 37(30), *въ концеѣ* 35(29), 41(2),

б) у речима: *весьма* 29(2), *день* 19(22), 25(14), 25(16), 27(4), *мечемѣ* 23(29), 24(5), *огонь* 41(16), *чесѝѣ* 7(12), 39(4), *къ благочесѝѝю* 31(5), *безчесѝною измѣною* 33(27), *шайтерѣ* 23(23),

в) у суфиксима придева: *безчаденѣ* 29(12), *доволенѣ* 12(24), 23(26×2).

г) Поред облика *ѵришель* 23(24—25), 35(27) долазе и форме: *ѵришоль* 22(3) и *ѵшошь* 11(5), у којима видимо фонетско писање руских облика.

3. У ИЦГ срећемо мали број примера са рефлексом *а*.

а) Облици: *Гербалъ* 14(29), *ѵриморіе Гербалское* 16(2), *ѵравинѵа Влешивачкаѵа* 16(21—22), *Архіерей Херцеговачки* 40(7), *войску Босанскую и Херцеговачку* 30(12), *конницею Босанскою* 21(23—23), *Бана Сѵефана Босанскога* 28(11), *Архіерей Босанскій* 40(6), *Херцеговачкіе ... Паши* 34(3—4), *Ораховаѵъ* 16(4—5), *оѵъ Плевалъ* 10(18) и *отъ ... Херцеговачъ* 10(7—8) представљају углавном топониме који су у ауторовом језику егзистирали у српскохрватском фонетском лику, а за које В. Петровић није нашао ослонаца у руском језику.

С друге стране, међутим, у ИЦГ срећемо и топониме са рефлексом *е* < њ: *Шушенъ* (в. т. 15Б), *Миѵроѵолиѵъ Карловеѵки Сремски* 41(22).

б) За примере: *сабираѵѵъ* 22(4) и *къ васѵоку* 15(4), 17(6), поред *собираѵѵи*, *къ восѵоку* и сл. (примере в. горе под 1б и 1а), у којима налазимо *а* место очекиваног *о*, вероватније је да представљају изговор тих слогова на руски начин (в. т. 23а) него српскохрватско односно српскословенско писање.

в) Рефлекс *а* налазимо и у усамљеном примеру *ѵѵаѵѵчасъ* (прил.) 42(27), поред *ѵѵѵѵѵ часъ* (в. горе под 1г).

4. На крају излагања о рефлексима полугласа дотаћи ћемо се проблема који су у вези са њима:

а) Поред поменутих примера предлога *со* (в. т. 22б) у ИЦГ су много чешћи случајеви употребе предлога *с*: *съ великою охѵою* 32(18), *съ Княземъ Волкашиномъ* 20(21), *съ лѵвой сѵоронѵ* 22(14), *съ малымъ числомъ* 35(1), *съ народомъ* 7(7), *съ ѵриложеніемъ* 6(8—9), *съ ѵравленіемъ* 19(3), *съ ѵравою сѵорону* 22(11—12), *съ Россіомъ* 32(22), *съ ѵимъ* 18(24), *съ фамилиєю* 28(1), *съ указомъ* 40(30), *съ Царемъ* 18(3) и сл. (примере за *сб-*, *сд-*, *сњ-*, *сс-* в. у т. 18В).

б) Предлог *к* долази у ИЦГ само у форми *къ*, а не и у фонетском лику *ко/ка*: *къ восѵоку* 16(10), 16(26—27), 17(5), *къ васѵоку* 15(4), 17(6), *къ нимъ* 31(3), *къ Россіи* 40(25), *къ северу* 14(15), *къ своему оѵтчестѵѵу* 6(4), *къ себѵ* 38(26—27), *къ Турскому Царю* 20(4), *къ югу* 13(10) и сл. (примере за *кб-*, *кд-*, *кз-*, *кк-* в. у т. 18В).

в) Од преко 200 примера са рефлексом старог предлога-префикса *ѵ* + *ѵолугласник* рефлекс у јавља се свега 18 пута и то само као предлог: у *Венгрію* 11(23), 38(6), у *высокой власѵи* 19(7), у *Дечани* 10(24), у *Зѵѵу* 11(6), 28(1), у *лаври Сѵедениѵи* 10(23), у *Миѵроѵолиѵи Черногорској* 10(25), у *Рагузу* 42(9), 42(26), у *Руссію* 12(2), у *Сербској Паѵѵрѵархи Пекској* 10(24—25), у *Требине* 42(27), у *Хилендару* 10(22—23), у *Сербскому народу* 22(24—25), у *нихъ сѵѵаѵу* 42(15), у *Серблехъ* 10(3), у *краѵѵко* 38(31).

307). У рускословенском језику, међутим, ова именица има лик *йалайша* (Петк. Речник 147; Акад. Словарь III 324).⁴⁴

е) Према нем. *Offizier* (руски *офицер*) В. Петровић има једном *Официри* 15(24), поред *Официры* 12(19).

ж) За грчко *μοναστηριου* (старословенски *монастырь*) налазимо *монастырь* 15(6), *въ ... монастырю* 15(9).

з) Топоним *Солиоско Поље* долази у ИЦГ у фонетском лику *Солиецоге йоле* (в. т. 24 и нап. 31).

и) Име *Симеон* доследно је писано са *о*: *Сумеонъ* 11(1), 11(10), *Симеонъ* 13(19), 17(21), 25(27—28), *Симеона* 15(8), 17(20—21), 18(2), 20(13—14), *Симеономъ* 25(26).

24. Рефлекс *л* на крају слога и речи

На месту старог *л* на крају слога и речи у ИЦГ доследно имамо *л*. На пример:

Миџројолиџъ Бџлградски 40(10), *воцарился* 18(19), *женился* 21(3), 27(13), 27(23), 28(5), 28(10), 28(19), 28(21), *звался* 20(14), *зговорился* 21(26), *обџцался* 21(27), *оџважился* 31(10), *оџдался* 15(20), 21(4), *родился* 13(14), 29(20—21), — *йоль* 40(5), *солъ* 15(5), *бџжалъ* 20(3), *бралъ* 11(12), *былъ* 15(6), 17(22), 18(28), 20(9), 20(29) итд., *вџшалъ* 23(3), *далъ* 26(13), *дерзнулъ* 9(16), *женилъ* 26(19), *изгъяснилъ* 12(20), *не имџлъ* 11(20), *любилъ* 19(1), *наградилъ* 11(21), *назвалъ* 13(15—16), *наџисалъ* 10(1), *ослџилъ* 26(30), *йодвигнулъ* 11(17), *йожаловалъ* 11(23), *йосџавилъ* 18(8), *йосџроилъ* *былъ* 13(15), *йравилъ* 21(21), *йроисходилъ* 11(3), *разорилъ* 14(1), *родилъ* 11(7), *сказалъ* 23(24), *џрусилъ* 21(28), *убилъ* 27(11), *умерлъ* 20(15) и сл.⁴⁵

Од овога правила изузетак представља име *Баоша* (< *Балиша*): *Баоша* 20(10), 20(18), 20(24), 20(29), 27(28), 27(11), 27(18), *оџъ Баоше* 20(28—29), *Баошу* 20(28), 22(3), 27(3), које се са тим фонетским ликом јавља у нашем језику од 15. века (в. РЈА I 167).

Пример *Солиецоге йоле* 15(4) има, интересантно, *-е-* место очекиваног *-л-* (уп. *Солиоско* < *Солилско* — в. РЈА XV 909).

25. Рефлекси *јайџа*

У одељку о графији видели смо да писање слова *џ* у ИЦГ знатно преовлађује и то у случајевима где је гласу *џ* по пореклу било место. Таквој употреби слова *џ* несумњиво је допринела, пре свега, традиција писања у време када је В. Петровић писао своју ИЦГ. Та је традиција не само рускословенска већ и српскословенска. Самим тим примери са правилно употребљеним словом *џ* указивали би како на руски тако и на српскословенски њихов изговор. Екавско читање слова *џ* у ИЦГ потврђено је низом примера као што су нпр. ген. једн.: *Зейџъ, сџоронџъ, невџрџъ, конницџъ, Херџеговинџъ* (в. т. 6б), затим: *расџерали, умреџи* и сл. (в. т. 6в).

⁴⁴ Уп. и РЈА X 589: *polata*, с првим појавама од 14—15. в.

⁴⁵ Примери: *нарекџъ* 28(27), *не могџъ* 22(21), 22(22—23), 28(13), долазе без *-л-*, што је у складу са фонетизмом руског језика.

Много су ређи примери који показују присуство (и)јекавског изговора који је у основици матерњег говора В. Петровића: *йравинџа Рјечка, городъ Рјечка, йравинџа Влешивачкая, Міюшко Плешивчевичъ, Блелџце, Ездимиръ Блелойавличъ, Даніила Счейчевича, Чейко Пилейичъ, обезумѣль* (в. т. бд, бг).

У ИЦГ регистрован је и низ примера са морфолошким икавизмима, што је такође у складу са народним говором аутора ИЦГ: дат.—лок. једн.: *къ Бояни, у лаври* и сл. (в. т. 26).

26. Самогласници и и е

У низу случајева налазимо и у наставку за разне облике место старог јата:

дат.—лок. једн. именица ж. рода на -а: *къ Бояни* 14(12—13), *къ ... сѣорони* 17(2), *у лаври* 10(23), *о Черной горы* 13(2—3), *въ Черной горы* 29(17—18), *въ Черной Горѣи* 30(3—4).

инстр. једн. зам.: *йимъ* 16(11), 31(8), *сѣимъ* 18(19), *съ йимъ* 18(24);

ген.—акуз. мн. зам.: *онихъ* 9(12), *онихъ* 30(6), 32(20—21), 35(15), 37(7), 38(16);⁴⁶

лок. мн. зам.: *онихъ* 36(7).

Као што се види, ови примери представљају познате икавизме морфолошког порекла, који су се током развоја српскохрватског језика формирали у низу наших дијалеката, па, наравно, и у говору Његуша.⁴⁷ Горњи примери показују присуство у одређеном степену у ИЦГ и народних особина нашег језика.

У примерима: *очинъ* (рус. *очень*) 18(30), 23(21), 25(11), 38(31), 42(28) и *лошедь* 24(3), *на ... лошеди* 35(18), *на лошедьхъ* 23(17), поред *лошадей* 35(1—2) налазимо -и- место -е-, односно -е- место -а-, што је, нарочито у првом случају, у складу са одговарајућим руским изговором.

Према данашњем *Ђуџрилић* (уп. Шкаљић Турцизми 200) у ИЦГ долази *Паше Чуйрелича* 33(9—10), *Чуйреличъ Везиръ* 33(17).⁴⁸

Према савременим књижевним облицима *Далмација* и *далмајински* у ИЦГ имамо: *Делмајин* (ген.) 40(4), *Делмајинѣо* 42(2), *Архјерей Делмајинскій* 41(11).⁴⁹

27. Однос између и и њ

Ситуација у погледу писања *њ*, прегледана у одељку о графици, јасно показује да В. Петровић није добро осећао разлику између гладова *и* и *њ*. За њега је *њ* било слово које се пише у одређеним речима, али тачан списак тих речи он није знао, као што се није сналазио ни у другим појединостима где је требало филолошког знања или теме-

⁴⁶ Једини пример са *ђ* налазимо у облику *йѣхъ* (ген. мн.) 37(5—6).

⁴⁷ В. исто нпр. у језику владике Данила (Млад. Данило 58).

⁴⁸ Уп. РЈА II 154: *Супрелић* и *Супрелић*.

⁴⁹ У РЈА II 242 налазимо само *Далмација* и *Далмајија*, али, по податку из 18. века, и „*Delma*, f. *Delminium*, negda grad u Dalmaciji po kojem bi se ova zemlja nazvala“ (стр. 336).

љитог познавања руског језика. На тај начин се догодило да је он у много случајева писао *и* у речима где би следовало *ы*, а да је понекад употребљавао *ы* где му није место (о овоме в. т. 5).

28. Рефлекси некадашњег назала предњег реда

Место некадашњег назала предњег реда налазимо рефлексе *а(я)* (252 пута) и *е* (76 пута). Рефлекс *а(я)* срећемо најчешће:

а) у основи речи: *время* 20(10), *во время* 30(8), *имя* 12(22), 16(6), 13(17), 29(6), 41(14), 43(12), *йри зачатїи* 35(16—17), *зятїь* 21(23), 21(24), 26(30), *зятїя* 22(27), 28(12), *зятїе* 23(2), *Князь* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14), 19(23), 20(27), 21(12—13) итд. (укупно 62 примера с основном княз-), *кляйвамъ* 33(24—25), *мѣсяца Іюнія* 27(7), *начала* 17(19), *йамяїи* 30(29), 33(20), *йлемяньникъ* 26(11—12), *съ йлемяньникомъ* 31(17—18), *съ йрисягоу* 41(18—19), *частїь* 33(30), *оїть часїи* 18(26), *щасїіе* 35(11), *щасїїя* 36(10), *щасїливъ* 40—41(32—1), *щасїливо* 35(2), *взяїи* (инф.) 31(6), 31(10), *взяли* 11(19), 38(27), 42(13), *начаше* (3. л. мн. аор.) 21(6), *начаша* (3. л. мн. аор.) 25(9—10), *начашася* (3. л. мн. аор.) 25(15), *восїомянуїь* (инф.) 36(20), *уїомянуль* 36(9), *їомянуїтые рѣки* 16(18—19), 18(11), *уѣзды ... їомянуїтые* 17(15), *їомянуїтого года* 29(15), *озеро їомянуїтое* 17(8—9), *їриняїь* 7(16), *воды изрядные* 18(10—11), *свяїїый Савва* 17(30), 18(7), *свяїїаго Симеона Неманю* 18(2), *свяїїе ... моцї* 26(9), *їосвященїе їѣла* 41(17), *Волкъ огняной* 26(23), *безчаденъ* 29(12), *дванадесятїь* 40(17), *їяїть їтысящъ и їяїть соїть* 34(16—17), *двѣсїи и їридесятїь годъ* 25(25), *Сїефанъ їяїи* 18(18—19), *їяїтуо частїь* 33(30), *Махомейа їяїаго* 35(7), *їтысячу* 42(30), *больше 80 їтысящъ* 38(5), *въ 60 їтысящахъ* 32(25—26), *со 12 їтысящъ* 25(13), 12 *їтысящъ* 25(1—2) и сл.,

б) у заменичком облику повратних глагола: *являїься* 12(23), *їовеселїиїся* 22(8), *Турчїиїся* 23(20), *їредаюся* (1. л. једн. през.) 8(1—2), *речейся* 14(1), *зовейся* 14(3), *їросїїираейся* 14(5), *родїиїся* 14(28), *їодїїираейся* 24(19), *гнѣваейся* 27(9), *удивляемся* 12(5), *видяїься* 26(8), *ловейся* 16(24), *находяїься* 18(13—14), *обрѣїїаюїься* 10(21—22), 36(28), *родяїься* 14(20), *воцарїлся* 18(19), *звался* 20(14), *здоговорїлся* 21(26), *женїлся* 21(3), 27(13), 27(23), 28(10), 28(5), 28(19), 28(21), *обѣцался* 21(27), *оїтѣвалїлся* 31(10), *родїлся* 13(14), 29(20—21), *начелося* 25(26), *сломїлося* 24(23—24), *женїлїся* 38(18), *оїтѣдалїся* 42(4), *їокусилїся* 33(5), *їоселїлїся* 11(24), *являїься* 9(9—10), *обрѣїїаюїься* 5(4), *возвратїїся* 27(22), *ся ... їоклони* 23(4), *садїся* 24(3), *обратїївся* 24(14—15), *скончася* 27(1), *начашася* 25(15) и сл.,

в) у наставцима 3. лица множине презента и облика који се граде од њега: *говоряїь* 22(18), *крїчаїь* 24(5—6), *находяїься* 18(13—14), *носяїь* 42(20), *їодлежяїь* 36(23), *їрїводяїь* 24(25), *развозяїь* 18(25), *родяїься* 14(20), *сосїоїяїь* 37(3), *сїїоїяїь* 24(22), *войско, сосїоїящее* 36(3), *лежящїе народи* 36(27) и сл.,

г) у наставцима 3. лица множине аориста: *взяїа* 21(5), *видѣїа* 19(20), *изгїдоїа* 19(13), *начаша* 25(9—10), *начашася* 25(15), *їобѣгоїа* 23(18), *їогїбоїа* 25(16) и сл.,

Према данашњем *Улицу* аутор ИЦГ има *Ольцинь* 34(14) — в. нап. 28.

Према лат. *dominium* (енгл. *dominion*) В. Петровић пише *Доминионъ* 11(22).

Напомињемо овде да данашње презиме *Разнајновић* срећемо у фонетском лику *Разсунановичъ* 32(7).

30. Рефлекс самогласничког *л*

Уместо вокалног *л* у ИЦГ долази руски рефлекс *ол*. На пример: *Болгарии* 40(4), *Болгарию* 18(25), *ойъ нацие Болгарские* 18(29), *молния* 24(2), *йолководцу* 23(22), *йолководцы* 31(15), *исйолниийъ* 33(1), *чаши йолну вина* 22(20—21), *йромолвиши* 22(22).

Код бележења српских имена и презимена аутор ИЦГ није доследан. Док имена и презимена са *ол* (33 примера) представљају адаптацију ових речи према руском језику, облици са *у* (6 примера) означавају српскохрватски начин изговора ових имена и презимена. Примери: *Волкъ Бранковичъ* 22(6—7), 22(10), 22(16), 24(30), *Волкъ огняной* 26(23), *Волкъ Радоничъ* 31(19), *Волкъ Мичуновичъ* 31(23), *Волкъ Мирковичъ* 32(1), *Волкъ ... Пащровичъ* 32(1—2), *Волкъ Булановичъ* 32(4), *Волкъ Чурашковичъ* 32(6—7), *Волкъ Вуйовичъ* 32(8), *Волкъ Радовичъ* 32(10), *Князя Волка* 19—20(30—1), *Десйоша Волка* 26(24), *Волка Бранковича* 27(10), *Князь Волканъ* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14—15), 19(23), *Волканъ Бранковичъ* 21(25), *Волкана* 18(3), *Князя Волкана* 20(13), *Волкана Бранковича* 23(11), *ойъ Волкана Князя* 20(16), *Князю Волкану* 19(4), *Волкану Князю* 19(21), *съ Княземъ Волканомъ* 20(21), *за Волканомъ* 25(8), *Георгие Волковичъ* 26(12—13), *Князя Волкашина* 26(5), — *Вукоша Вукашиновичъ* 31(21—22), *Вукосавъ Ивановичъ* 31(24), *Вуксанъ Милчъ* 31(24—25), *Вучейша Радоничъ* 31(19—20), *Пейър Вучейичъ* 31(25).

Изнесени примери показују да се увек ради о основи *вдк*, као и да долази до строгог распореда: *Волкъ*, *Волканъ*, *Волкашинъ* на једној страни, а све остало на другој.

Облик *слезы* 22(22), који у нашем језику има *у* као рефлекс сескундарног вокалног *л*, аутор ИЦГ даје на руски начин.

31. Прасловенске групе *or*, *ol*, *er*, *el*

Речи са овим групама у иницијалној позицији не налазимо у ИЦГ. У средини речи групе *or*, *ol*, *er*, *el* понашају се различито. Док уместо *or*, *ol*, *el* срећемо, углавном, руско пуногласје, група *er* заступљена је у фонетском лику *ре*, што је одлика не само нашег него и рускословенског језика. Примери:

а) *Воронцову* 3(12), *съ Королемъ* 27(20—21), *обороняли* 36(12), *городъ* 17(7), 13(19), 15(14), 15(22), 16(24), 17(24), 34(14), *ойъ города* 15(10), 38(10—11), *въ городъ* 38(14), *съ ... сйороны* 16(26), 17(9), 17(11—12), *ойъ ... сйороны* 21(18), 21(19), *съ ... сйоронъ* 22(14), *къ ... сйороны* 17(2), *сйорону* 14(13), 22(12), *на ... сйоронъ* 17(22), *со всѣхъ сйоронъ* 38(20)⁵⁰,

⁵⁰ Уп. и примере *сйраны* (у значењу земља) 18(10), 18(25), *о сйранныхъ на-родахъ* 6(14—15), који у том фонетском лику представљају руску позајмицу из црквенословенског језика (Акад. Словарь IV 486, 488). Без пуногласја долази и облик на страну (у значењу страна) 25(1).

— *Волохинской Радулбегъ* 28(19—20), *голосъ* 19(11), *человѣкъ* *молоди* 20(30), *молоди Урошъ* 26(4), *Лазарь Молоди* 26(16—17), *молодога Царя* 19(3—4), *молодога Уроша* 19(9), *молодога сына* 20(17), *молодога* 28(26), *молодою дѣвicioю* 21(1), *голову* 42(29), *на голову* 27(27), 34(30), *голови* 25(21), *голови* 34(11)⁵¹, — *въ йолонъ* 34(10—11), *человѣкъ* 20(30), 33(26), 34(10), 34(17), 36(1), 42(24);

б) *бреги* 14(30), *умреѣи* 42(17), *йредали* 33—34(30—1), *йредъ Цари* 12(24), *йредъ глази* 25(17), *йредъ собою* 35(19).

Напоменимо овде да у примеру *бородъ* (место на реци где се лови риба) 16(24) В. Петровић криво етимологира (уп. Фасмер Словарь I 216).

32. Једначење и сажимање самогласника

О једначењу и сажимању група *-ао*, *-ео*, *-уо* у радном придеву не може се говорити пошто у ИЦГ доследно имамо *-л* у поменутој категорији (в. т. 24).

Зависно падежи присвојних заменица *мој*, *свој* долазе редовно, у духу руског језика, у дужем облику: *своѣго* (ген.—акуз) 28(12), 29(17), 30(21), 31(31), 37(23), 41(9), *моему* (дат.) 3(12), *своѣму* (дат.) 6(4), 19(29), 22(25), *во своѣмъ* 29(9).

У наставку *-ији* остаје непромењено: ген. једн.: *исѣорѣи* 9(2), *фамилији* 10(17), 18(5), *йравинѣи* 14(24), 16(20—21), *Сербѣи* 40(3) и сл., дат.—лок. једн.: *къ Россѣи* 40(25), *йо ... байшалии* 27(5), *на ... байшалии* 28(4), *въ Венеѣи* 29(2—3), 29(9), *во Исѣѣрии* 30(25), *въ Унгарѣи* 29(23) и сл.

Облици *Албани*, *во Албани*, *у Сербској Паѣѣрѣархи Пекској* једини су примери који представљају сажимање вокала, наравно, после губљења *-ј-* (в. т. 9а и нап. 21).

33. Губљење самогласника

Од укупно 61 примера инфинитива 49 долази у дужем а 12 у краћем облику:

а) *бѣѣи* 37(16), 40(28), 41(13), *взѣѣи* 31(6), 31(10), *говорѣѣи* 23(4), *жѣѣи* 17(25), 18(18), 18(21), 42(15), *завѣсѣѣи* 38(12), *завладѣѣи* 21(8), *зайлаѣѣи* 19(22), *знаѣѣи* 37(21), *измѣѣи* 21(17), *исѣовѣдаѣи* 41(18), *носѣѣи* 33(15), *объявѣѣи* 9(17—18), *оѣтворѣѣи* 24(5), *оѣкрѣѣи* 23(8), *оѣѣрубѣѣи* 42(29), *йѣѣи* 22(21), *йѣгубѣѣи* 22(19), 25(14), *йѣкорѣѣи* 21(9), *йѣслаѣи* 31(3), 32(23), *йравѣѣи* 19(26), *йризѣѣи* 20(24), 39(3), *йѣробовѣѣи* 35(11), *йѣролѣѣи* 25(5), *йѣромолѣѣи* 22(22), *размѣѣшлѣѣи* 21(6—7), *скаѣѣѣи* 18(9), *слѣѣшѣѣи* 21(14—15), *собѣѣѣи* 21(11), *сѣѣѣи* 28(14), *убѣѣѣи* 19(9), 23(7—8), 37(18), *услѣѣѣѣи* 39(5), *йѣовеселѣѣѣѣи* 22(7), *Турѣѣѣѣи* 23(20) и сл.,

⁵¹ Уп. и облике *на гласу былъ* 30(3) и *въ главѣ* (глава, поглавље у књизи) 43(1). Оба примера одлика су и српскохрватског и рускословенског језика (в. Акад. Словарь I 551, 546). Други се, међутим, у поменутом значењу и истом фонетском лику јавља и у руском језику (уп. Даль Словарь I 352).

б) *видѣтиъ* 37(14), *восіомянутиъ* 36(20), *вручииъ* 7(15—16), *встїуиѣтиъ* 20(20—21), *искаѣтиъ* 32(30), *исїолниѣтиъ* 33(1), *оѣказатиъ* 33(4—5), *ѣобѣдїиѣ* 43(9), *ѣредложїиѣ* 6(12), *ѣрївесїиѣ* 38(22), *ѣрїниѣтиъ* 7(16), *являѣтїся* 12(23).⁵²

Овде долази и дужи облик глаголског прилога садашњег времена *будучи* 33(10).

Поменућемо и остале случајеве губљења самогласника, који истовремено представљају и примере са покретним вокалом. То су непроменљиве речи, од којих у двоструком облику, са самогласником и без самогласника на крају, долазе у ИЦГ следећи примери:

ѣаки 16(2), 17(4), 24(14), 24(15), 35(24), 38(9), *ѣакъ* 16(8)⁵³, *ѣослѣди* 25(22—23), 35(23), 35(28), *ѣослѣдъ* 26(6), 35(3), 41(8—9), 42(3)⁵⁴, *ѣочїиѣю же* 7(12), *ѣїої же* 16(21), *ѣїої же* 17(24), *ѣїої же* 30(5), *на ихъ же* 19(14), *ѣїамо же* 28(30), *еѣе же* 33(12), *онъ же* 34(30), *емужъ* 17(28), *еїої же* 19(9), *въ ѣїої же лѣїїо* 19(13), *ѣїакої же* 36(26).

Само у једној форми, без самогласника на крају, имамо облик *некъ идеїѣ* 25(7—8).

34. Покретни самогласници

О покретним самогласницима тешко је говорити, јер се ови вокали у нашем језику врло често подударају са регуларним наставцима у руском. Овде ћемо поменути само неке примере заменичко-придевске деκлинације:

а) у ген.—акуз. једн. м. и ср. рода редовни су наставци *-аго*, *-ого*, *-еїо*. Примери: *богаїїога боярїна* 42(28), *Сїефана Босанскога* 28(11), *великога моря* 21(21), *главнога Везїрѣ* 24(1), *молодога Царѣ* 19(3—4), *молодога Уроша* 19(9), *молодога сына* 20(17), поред: *молодога* 28(26) представљају једине изузетке.

б) у дативу једине мушког и средњег рода редовно долази *-у*. Међутим, то *-у* је део наставка *-ому*, *-ему* који је карактеристика руског језика.

в) у локативу редовно имамо наставак *-омъ*, *-емъ*, што је, свакако, карактеристика и нашег и руског језика. Једине изузетке срећемо у примерима: *їо Иоанну ѣрвїому* 20(11—12), *у Сербскому народу* 22(24—25).

г) облици инструментала: *їїимъ именовъ* 16(11—12), *їїимъ образомъ* 31(8), *съ їїимъ народомъ* 18(24), *сїїимъ* 18(19), који представљају одлику нашег фонетизма, долазе без покретног *-е*. За покретне самогласнике в. и примере у т. 33.

⁵² Нису бројени примери: *їогребїи* 42(18), *донесїи* 24(10—11), *їїїїи* 33(25), *їрїїїи* 24(10), као ни облик *їїїїїиѣ* 43(7).

⁵³ Уп. РЈА IX 564—568, 573—574: *рак*, *ракі*; Фасмер III 188: *ѣаки*, према староруском и старословенском *ѣаки*; Уп. и рускословенски: *ѣаки* (Акад. Словарь III 392)

⁵⁴ Уп. РЈА X 936—937: *poslijed*, *poslijedi*; Фасмер III 339—340: *ѣослѣ*, *ѣослѣди*.

Сугласници

35. Сугласник *ћ*

Језик ИЦГ садржи глас *ћ* у следећим примерима: *на ѿѡлу Кемовскоѡ, Архїеїскоѡ Пекскїѡ, оѡѡ Пекскогo гoрoдa, Сербскуѡ ѡѡѡрхїѡ Пекскуѡ, у Сербскоѡ Пѡѡѡрхїѡ Пекскоѡ, Пѡѡрoвѡкѡ, оѡѡ Пѡѡрoвѡкѡ* (в. т. 12). Као што се види, ови примери означавају географска имена.

Иначе, код презимена и имена према српскохрватском *ћ* имамо *ч*, што, наравно, представља адаптацију ових речи према руском језику (в. т. 12). На овај начин треба тумачити и сасвим необичну појаву *ч* у облицима *Счейчевича* и *Чейчо* (в. т. 6г), где се глас *ћ* јавио јекавским јотовањем.

Што се тиче групе *шћ*, она не долази овако написана у ИЦГ. Примере са графијом *ш*, која у већини случајева има вредност као у руском језику, в. у т. 16.

36. Сугласник *ђ*

Српскохрватски сугласник *ђ* забележен је у примерима: *Бергановѡ (= Брђана), Берганомѡ, Луки Доукадгѡна, Волкѡ Чурашкoвичѡ Чoнѡ Сѡѡлe Климeнѡѡ*, што је већ констатовано у графичји (в. т. 13 и нап. 24).

У осталим случајевима присутна је група *жд*, односно сугласник *ж*:

а) *исхождeнїe 41(15), награждeнїe 12(4), 30(24), 38(29—30), обхождeнїe 7(2—3), награждeнїe 26(27), насаждeнo 14(27), ѡбѡждeнѡ 20(29), 20—21(30—1), 21(1), ѡрoвoждeнѡ 38(2), рoждeнѡ 11(1), 30(2), рoждeннѡѡ 26(12), возбуждajа 31(5), мeжду 37(5), 42(1), 42(14), ѡрeждe 9(20), 13(4—5), 15(14—15), 15(27), 17(21) и сл.;*

б) *гoсѡѡжѡ Ангeлїѡ 26(19—20), ѡ ѡрeждeнѡѡ 41(10), чужїe заслугѡ 12(6), вѡ чужїхѡ краjахѡ 7(1—2).*

Док примери под а представљају рускословенску односно и руску особину, примери под б типична су одлика руског језика.

37. О евентуалном постојању сугласника *ѡ* у ИЦГ в. т. 14.38. Сугласник *х*

Једине примере без сугласника *х* у ИЦГ представљају облици Султанѡ *Ибраїмѡ* 43(3—4) и *ѡрeдречeнї двoѡ брaїїeвѡ Грїгорїa и Сѡѡѡѡѡнa ослѡѡїлѡ ихѡ злѡѡ* 26(28—30). Међутим, ниједан од ова два примера не значе поуздан доказ о губљењу сугласника *х* у говору аутора ИЦГ. Док за први случај, који представља турско име, не можемо знати каквим је посредством дошао до В. Петровића и да ли га је он чуо са *х*, у другом примеру аутор је изгледа употребио номинатив уместо генитива плурала у служби акузатива у једној конструкцији која је била туђа писцу и којом је он и иначе слабо владао.

У свим осталим случајевима овај глас се чува:

а) *храбрoсїї 33(18), храбрїe лудї 30(20), храбрїe нарoдї 21(8), Хрїсїа 25(4), хрїсїїaнї 35(17—18), хрїсїїaнoмѡ 17(25—26), оѡѡ хрї-*

сїианъ 26(27—28), *хрїсїиане* 42(12), *Архіерей Харвацки* 41(30), *Херцеговци* 12(2), 33(13), *оїѣ Херцеговине* 11(12), *Херцеговину* 17(1), *Херцеговиномъ* 42(6—7), у *Хилендару* 10(22—23), *ходилъ* 20(27), *ходили* 34(13), *хорошую землю* 11(22), *не хоцетъ* 21(15), 25(7), *хойвѣли* 38(12), 42(29), *оїѣ худїя фамиліи* 10(17) и сл.,

б) *Бихоръ* 38(16), *Грахово* 16(5), *Ораховацъ* 16(4—5), *Михайла* 5(3), *Михаила* 15(7), *Махине* 14(25), *оїѣ Махинъ* 14(28—29), *Лука Махина* 31(29), *свѣтїаго Духа* 41(15), *духовному сїаду* 6(4—5), *въ ... сїраку* 19(20), *бѣху* 19(20), *могаху* 25(13), *убиваху* 25(11), *сохранили* 34(17—18), *Архіерей* 40(8), 40(9), *Паїрїарха* 37(23), *Паїрїарху* 38(8), *сѣ Паїрїархомъ* 38(4), *обхожденїе* 7(2—3), *выходили* 10(8), *находїи́ся* 18(13—14), *їояхаль* 26(17), *їрходила* 30(15—16), *оїѣ ... воздуха* 30(25) и сл.,

в) *изъ многихъ вишереченнихъ истїорїяхъ Сербскихъ* 12(8—10), *изъ Турецкихъ їоданнихъ* 10(6—7), *о сїраннихъ народахъ* 6(14—15), *въ чужихъ краяхъ* 7(1—2), *въ другихъ государствѣхъ* 9(11—12), *на нихъ* 24(6), *о Словянехъ* 10(14), *о Серблехъ* 10(1), *оїѣ верхъ ... Осїрога* 16(29), *воздухъ* 18(10), *Эксархъ* 8(9), *Паїрїархъ* 37(30) и сл.

Сугласник *x* у групи *xв-* налазимо у примерима: *выхвалѣ* 10(2), *выхвалѣя* 31(4), 37(26), који, свакако, не припадају типу нашег језика.

У погледу присуства сугласника *x* језик аутора ИЦГ подудара се са језиком владике Данила и са данашњим говором Његуша који спада у оне који чувају овај сугласник.⁵⁵ Не треба, међутим, занемарити ни чињеницу да је В. Петровић своје дело наменио руском читаоцу, у чијем се језику глас *x* такође чува.

39. Сугласник *ф*

Презимена *Сїеїановичъ* 32(9—10) и *Счеїчевича* 31(13) једини су примери замене сугласника *ф* гласом *ї*. У свим осталим случајевима јавља се *ф*:

а) *оїѣ ... фамиліи* 10(17), 18(5), *оїѣ ... фамилії* 15(17), *сѣ фамилію* 20(1), *фамиліяхъ* 9(13), *оїѣ ... Фамиліяхъ* 12(19), *оїѣ фамиліи* 11(14), 20(13) и сл.,

б) *Сїефанъ* 15(7), 15(19—20), 17(22), 18(18), 18(23), 25(28), 26(2—3) итд. (укупно 31 пример са основом *Сїеф-*), *Графовъ* 9(14), *Высокографскога Сїяїиельсїва* 8(4—5), *Высокографскому Сїяїиельсїву* 3(1—2), 6(12—13), 7(4—5), 7(14—15), *Муфїаръ Пашу* 37(11),

в) *ГРАФЪ* 5(1).

Примере са неизмењеном групом *xв* в. у т. 38.

40. Сугласник *ј*

О сугласнику *ј* у језику ИЦГ није потребно посебно говорити, јер се из прегледа обележавања овога гласа (в. т. 8—11) тај проблем углавном може сагледати. Овде ћемо указати само на неке случајеве.

⁵⁵ Уп. Млад. Данило 91—92, Ивић Дијал. 160, као и рад Р. Бошковића: *О їрїроди, развїјку и заменицима гласа x у говорима Црне Горе*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1931, књ. XI, 180.

У придевима изведеним од именица на *-ија* завршетком *-ијски* чешћи су примери са *-j-*: *ВСЕРОССИЙСКОЙ*, *Всероссийский* и сл. (в. т. 11). Уп. и облике: *за убійсїво* 9(8), 19(24), *съ ... убійцею* 20(19—20), *поред убиу* 26(5). Уп. и облик *выи* (2. л. једн. импер.) 23(2).

Облике *Архіерей Косїанички* 41(29) и *Сулеманъ Паше* 30(17) на-лазимо без *-j-*.

О гласу *-j-* у групи *-ији-* в. примере у т. 9а.

41. Стара група *чр-* долази, готово редовно, у лику *чер-*. Примери:

72 *черница* 15(11—12), *тысячу червленихъ* 42(30—31), *Черногорецъ* 11(14), 37(30), *Черногорца* 37(23—24), 42(30), *Черногорцы* 15(15), 16(14—15), 33(10), 34(21), *Черногорци* 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *на Черную гору* 30(16), 32(27), 33(8), 33(16), 33(28—29), 34(28—29), *Черномъ горомъ* 27(17—18), *Повелїиелемъ Черногорскимъ* 9(17), *у мийройолїи Черногорской* 10(25), *Герцоги Черногорскїе* 15(4—5), 15(28), *Сїефанъ Черноевичъ* 27(19—20), *Иванъ Черноевичъ* 27(30), 28(10), 28(15), 28(27—28), *Георгїе Черноевичъ* 28(4—5), 29(1), *Іоаннъ Черноевичъ* 29(27) и сл.

Изузетак је топоним *Цермница* 14(16), *ойъ Цермнице* 14(19), где се *ч-* јавља у духу нашег језика.

Предлог *чрезъ* долази само тако: *чрезъ заслуги народа Черногорскаго* 12(2—3), *чрезъ разнїя обѣцанїя* 33(18), *чрезъ Босну* 38(2).

42. Једначење сугласника

Једначење сугласника по звучности огледа се у правопису ИЦГ, мада недоследно и различито у разним случајевима (в. т. 18).

Једначење по месту образовања такође се огледа у правопису ИЦГ, што показују примери у т. 18.

Облик *йравинїца Влешивачка* (в. т. 6г) представља усамљен пример дијалекатске асимилације по месту творбе (*йль > вль*).

Група *-мљ-* доследно се чува: *земля* 13(18), 14(20), *землю* 11(22), 21(12), 42(18), *въ землю* 24(17), *въ ... земли* 17(18—19), *йо ... земли* 40(30—31).⁵⁶

Позната промена група сугласника *сн*, *зн*, *сл*, *зл*, у *шн*, *жн*, *шл*, *жл*, која спада у једну врсту асимилације сугласника по месту образовања (Пеш. Стар. 111) и која је присутна у низу данашњих зетских говора (Мил. Црмн. 350—351; Пеш. Стар. 111—112; Петр. Риј. 63; Стев. Ист. 39—40) изостала је у ИЦГ:

а) *сн*: *земля йлодоносна* 24(14), *Босни* 35(10), *ойрѣснокъ* 41(17), *квасное* 41(18);

б) *зн*: *разныхъ орденовъ* 3(9), *разнїя обѣцанїя* 33(18), *йризнатїи* 20(24), *знакъ* 23(30), *знаки* 24(22), *знайи* 37(21) и сл.

⁵⁶ Уп. исто у језику владике Данила (Млад. Данило 97). Међутим, ове групе остају непромењене и у руском језику, те не значе поуздан податак за дијалекат аутора ИЦГ.

в) сл: *слышавше* 19(17), *слышу* 22(26), *ѣравославія* 42(19), *число* 35(13), 40(1), *съ ... числомъ* 35(1), *числомъ* 36(6), *славу* 25(6), *славныхъ ... Пашей* 37(19—20);

г) зл: *зло* 22(18).⁵⁷

Наведени примери под а, б, в и г у складу су и са фонетизмом руског односно рускословенског језика.

Група *-вн-* доследно је очувана у ИЦГ, док код владике Данила долази и један пример измењен једначењем по начину творбе у *-мн-* (уп. Млад. Данило 96—97): *духовному сѣаду* 6(4—5), *славній родъ* 10(16), *славній ... родъ* 27(1—2), *славной монастырь* 15(6), *славнаго Князя Лазаря* 23(28), *ѣравославному Архїерею* 41(13), *главнога Везиря* 24(1), *главному ѣолководцу* 23(22), *главнїе Офицоры* 12(19), *недавно* 37(5), *явное* 37(3), *исѣравно* 6(11), *ѣройивно* 43(14) и сл.⁵⁸ Наравно, група *-вн-* одлика је и руског књижевног језика.

43. Разједначавање сугласника

Група *мн-* на почетку речи остаје редовно непромењена у примеру *мног-* (*множ-*): *многое число* 20(2), *со многимъ имѣнемъ* 43(6), *многую войну* 21 (10—11), *многаци* 18(17), 30(7), *многіе истїорїи* 10(20—21), *многіе церькви* 15(18), *многіе сѣраны* 18(25), *многихъ* 34(1), 36(8), *мног-крайно* 30(15), *множестїво* 18(14), 24(6—7), 24(8—9), 24(15), 24(24), *со множестївомъ* 25(19—20), 34(28).⁵⁹ Уп. овде и облик *ѣремного* 40(29).

У средини речи група *-мн-* такође остаје непромењена у језику ИЦГ: *къ зимному восѣоку* 17(10), *Цермница* 14(16), *оѣъ Цермнице* 14(19).⁶⁰

Исто тако, изостаје дисимилација и у имену *Григорїй* 26(16), *Григорїя* 26(23—24), *Григорїа* 26(29).

44. Јоѣовање

Свега неколико примера региструју јекавско јотовање у ИЦГ: *Блелице*, *Ездимиръ Блелојавличъ*, поред *оѣъ Бѣлојавличъ* 17(4—5), *ѣравинциа Бѣлојавличи* 16(27), 17(3—4), *Мїошко Плешивчевичъ*, *ѣравинциа Влешивчаккаја*, *Данила Счѣйчевича*, *Чѣйко Пилѣйичъ*, *обезумлѣлъ* (в. т. бг).

У случајевима који припадају новом јотовању не огледа се присуство ове измене. На пример: **ПРЕДИСЛОВІЕ** 9(1), *ѣравославїя* 29(4), 42(19), *оѣйравленїя* 6(3), *бежаниемъ* 35(2), *ѣрегрѣшенїе* 9(4—5), *со ... обѣцанїемъ* 37(29), *на коїя* 24(18), *цасїије* 35(11), *до ... усїя* 14(6) и сл. — *ѣодъ власїю* 36(24), 37(2), 41(12), 42(3), *съ ѣомоцию* 30(11),

⁵⁷ У језику владике Данила ове групе, такође, остају непромењене (уп. Млад. Данило 95—96).

⁵⁸ Уп. *сламно* (славно) у источној Црној Гори (Стев. Ист. 58).

⁵⁹ У овом погледу језик ИЦГ потпуно се подудара са језиком владике Данила (уп. Млад. Данило 97), као и са књижевним руским језиком, а одступа од стања у данашњим зетским говорима где налазимо редовно *мл-<мн-* (уп. Мил. Црмн. 348, Пеш. Стар. 121, Стев. Ист. 18).

⁶⁰ Исто срећемо и у језику владике Данила (уп. Млад. Данило 97—98). Међутим, док у Црмници срећемо *-вн-<-мн-*: *ѣавница*, *Првница* (Мил. Црмн. 348, 349), у средњокатунским и љешанским говорима ова промена изостаје (Пеш. Стар. 121).

храбростію 43(12), *скоростію* 35(1), *христіаномъ* 17(25—26), *оиъ христіанъ* 26(27—28), *къ благочестію Христіанскому* 31(5—6), *народомъ христіанскимъ* 31(9), — *въ иррейій день* 27(4), *иррейіе* 24(21).

У ИЦГ такође нема ни случајева тзв. специјалног јотовања: *йойде* 19(14), 21(11), 27(20), *йойду* 23(12) *йройи* 24(10).

Напоменимо овде и то да множина од именице *Србин* доследно има стару форму *Сербли* 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(22), 41(9), *Серблемъ* 20(25), *на Сербле* 19(30), *о Серблехъ* 10(1), *у Серблехъ* 10(3).⁶¹

45. Меташтеза сугласника

Према старој заменичкој форми *кѣио* (руски кто) у ИЦГ имамо *кѣио* 6(10), 25(4), 25(7).⁶²

У групи *вс-* није дошло до метатезе, а то је у складу и са старим стањем и са руским језиком: *всякъ* 12(23), 39(3), *со всякимъ* 37(29), *всегда* 8(2), *всѣ* 11(19), 20(28), 42(11), *вся* 19(29), *всю* 23(9), 25(14), 30(12), *вси* 17(16), 26(7), 30(26), 35(16) и сл.

46. Сугласничке групе

Једини пример са упрошћеном сугласничком групом на почетку речи представља облик *Чейко Пилейичъ* (в. т. 6г).

Остале сугласничке групе у иницијалној позицији остају непромењене:

- вл-*: *владѣюиъ* 30(6), *владѣль* 27(12), 28(12), 29(18), *владели* 30(4—5), *владели* 26(10), *владѣтель* 29(10—11), *власиъ* 28(16), *оиъ власи* 28(14), *йодъ власію* 36(24), 37(2), 41(12), 43(3) и сл.;
- гд-*: *гдѣ* 9(20), 10(14), 11(6), 13(14), 14(28), 15(23), 15(27) итд.;
- здр-*: *здравсіувуй* 23(1);
- свј-*: *свѣиый Савва* 18(7), *свѣиаго Симеона Неманю* 18(2), *свѣиаго Духа* 41(15), *свѣиаго оица* 42(10—11), *свѣиіе ... моци* 26(9), *свѣиыхъ Царей* 6(9) и сл.;
- сѣр-*: *сѣраны* 18(10), 18(25), *на сѣрану* 25(1), *о сѣранныхъ народахъ* 6(14—15), *сѣраку* 19(20), *оиъ фамиліе Сѣрацимирове* 11(14—15), *сынъ Сѣрацимировъ* 20(10).

47. У средини речи консонантске групе у ИЦГ пружају следећу слику:

- бск-*: *царсіѣва Сербскаго* (в. т. 18Б);
- бсѣ-*: *йогребсіи* (в. т. 18Б);
- вд-*: *ойраѣда* 26(8);
- вл-*: *завладѣвши* 27(17), *завладѣли* 30(10);
- вљ-*: *жвѣвляше* 18(5), *Конавле* 28(15—16), *объявѣнь* 35(7), *уйравляиѣи* 19(6) и сл.;

⁶¹ Поред облика *Срб* и *Србин* РЈА бележи и следеће ликове: *Srblin*, *Serblin*, *Srbljin*, *Srblji* (XVI 191—193).

⁶² У писмима владике Данила ова заменица редовно долази у фонетском лику *ѣко* (Млад. Данило, 103).

- вск-: *Архіерей Косовски* 40(12), *въ Косовскомъ лѣсу* 19(10—11), *Архіерей Нишевски* 40(11), *на ѿлоу Кемовскомъ* 28(1—2);
- всѣв-: *здравсѣвуй* 23(1);
- всѣр-: *дому Авсѣрскому* 37(22);
- вч-: *Волканъ Мернавчичъ* 18(29—30), *оѿ Волкана ... Мернавчича* 20(16—17), *Міюшко Плешичевичъ* 32(12);
- гд-: *когда* 15(12), 33(16), 33(19), 34(25), 42(5), 43(3), *ѿогда* 13(17), 20(18), 29(3), 37(29), 38(3), *никогда* 22(24), 33(14), 36(18);
- гн-: *ѿодвигнуль* 11(17);
- дн-: *видно* 17(26), *очевидно* 12(15—16), *свободно* 37(17—18), *ѿраведно* 26(7), *ѿраведнаго ... Царя* 9(8—9), *ѿраведнымъ ... гнѣвомъ* 19(23—24) и сл.;
- дск-: *Архіерей Арадски* (в. т. 18Б);
- дц-: *сердце* (в. т. 18Б);
- здр-: *нездраваго воздуха* 30(27);
- лн-: *довольно* 39(2—3), 41(31), *вольносѣ* 41(16—17) и сл.;
- лсѣв-: *ѿредводитѣльсѣвомъ* 30(16—17), 31(12), *свидѣльсѣво* 7(1), 37(3—4), *Сіятѣльсѣва* 8(5), *Сіятѣльсѣву* 6(13), 7(5), 7(15) и сл.;
- нд-: *Мийройолийъ ... Скендерискій* 8(7—8), *у Хилендару* 10(22—23);
- ндр-: *Андреянойоль* 21(5), *Архимандрийъ* 10(13);
- нск-: *народѣ Албански* 37(27), *въ чести Албанской* 43(10), *Порѣи Аѿюманской* 31(11), 32(19—20), *Оѿюманская Порѣи* 32(29), 33(6—7), *Бана ... Босанскога* 28(11), *войску Босанскую* 21(23—24), *бояринъ Венеціянски* 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *оѿ Каѿунскіе ѿравинци* 14(24), 16(20—21), *Архіерей Призренски* 40(16), *съ указомъ Сулѣанскимъ* 40(30) и сл.;
- нсѣв-: *воинсѣво* 22(4), *воинсѣва* 18(22), 19(16), 20(1—2), 35(4—5), 35(13), 35(29), 36(6), *въ ѿоддансѣво* 42(4), *ѿосѣянсѣво* 31(4) и сл.;
- ѿск-: *Архіерей Ицѣйски* 40(13), *Архіерей Скојски* 40(15);
- рск-: *оѿ Боярскихъ фамилій* 15(17), *Архіерей ... Новойазарски* 40(8), *на Пийерскую ѿравинцию* 35(14), *Турски Царь* 24(11), *во Цесарскую областъ* 38(6), *народъ Черногорски* 37(21—22), 38(28), *Мийройолийъ Черногорскій* 8(7) и сл.;
- рсѣв-: *государсѣво* 21(7—8), *невѣрсѣвіа* 22(24), *царсѣво* 25(24), *царсѣва* 17(22—23), 19(3), 28(28), *на царсѣво* 17(27) и сл.;
- сл-: *заслуги* 12(3), 12(6), *ѿасли* 19(28), *ѿославие* 19(21), *Посли* 19(28), *Послы* 20(21), *услуги* 38(27—28), 38(29), 39(1), *услужити* 39(5), *услужилъ* 37(22) и сл.;
- сѣв-: *Величѣства* 31(7), 33(2), *множѣсѣво* 18(14), 24(6—7), 24(8—9), 24(15), 24(24), *монашѣсѣва* 17(21—22), *мужѣсѣво* 37(17), *оѿчѣсѣво* 37—38(31—1), *оѿ Рождѣсѣва* 27(6—7) и сл.;
- сѣл-: *ѿасѣливо* 35(2), *ѿасѣливъ* 40—41(32—1);
- сѣн-: *уп. редовно писање -стн-*: т. 18Б;

- сѣр*-: *Архисѣрайига* 15(6), *Исѣрїю* 18(27), *Касѣрайи* 17(13—14), *Минисѣру* 6(16), *во ... осѣровѣ* 14(10), *Осѣрогъ* 16(28), *Осѣрога* 16(29), *оѣъ Осѣрога* 17(3), 17(2), *ѣосѣроень* 14(11), *ѣосѣроиль* 15(7), *ѣосѣроили* 15(18), *сесѣры* 11(4), *усѣрашилъ* 35(20—21) и сл.;
- ѣв*-: *кляѣвамъ* 33(24—25), *оѣворїи* 24(5);
- ѣк*-: *краѣкое ... обявление* 7(13—14), *Чейко Пилейичъ* (в. т. 6г);
- ѣн*-: *деликаѣные ѣлоды* 14(21), *деликаѣнїе рыбы* 16(24), *знаѣныхъ ... Пашей* 37(19—20), *къ лѣѣному восѣоку* 16(17), 16(21), *сед-молѣѣнаго оѣрока* 19(2), *любойѣѣному Минисѣру* 6(15—16), *ѣдомъ смерѣннѣмъ* 15(11) и сл.;
- ѣсѣв*-: *богаѣсѣво, съ ... богаѣсѣвомъ, ѣреѣѣсѣвїе, ѣрусѣсѣвовали* (в. т. 18Б);
- ѣц*-: *оѣца* (в. писање ове групе у т. 18Б);
- ѣск*-: *Пекскїй, Пекского, Пекскую, у ... Пекской* (в. т. 18Б);
- цк*-: Од старије групе -цк- доследно имамо -цк- (в. т. 18Б);
- чск*-: *Бачки, Влешивачкая, Карасебички, Косѣѣнички, Херѣеговачки, Херѣеговачкїе* (в. т. 18Б);
- шск*-: *Архїерей Рашки* (в. т. 18Б);
- шѣр*-: *Паѣровики* 14(23), *оѣъ Паѣровикъ* 14(23), *Волкъ Радановъ Паѣровичъ* 32(1—2);

48. *Консонанїска група -сѣ* чува се у пуној мери: *благосклонносѣ* 8(2—3), *власѣ* 28(16), *вѣрносѣ* 23(9), 31(4), 33(4), 39(3), *вольносѣ* 43(2), 43(12), *обласѣ* 38(6), *ревносѣ* 31(5), *часѣ* 33(30), *чесѣ* 7(12), 39(4), *шесѣ* 25(11), *ѣривесѣ* 38(22), *есѣ* (3. л. једн. през.) 6(16), 14(9), 14(10), 14(14), 14(25), 16(21) и сл.

49. *Осѣале сугласничке ѣромене*

а) Завршетак придева -*дски* аутор ИЦГ доследно пише непромењено (в. т. 18Б).

б) Завршетак придева -*ѣски* налазимо 13 пута (в. т. 18Б). Међутим, промена -*ѣски* > -*цки* била је позната језику В. Петровића, јер у ИЦГ три пута долазе облици са -*цк*-.

в) Реч оштар долази једанпут у ИЦГ и то са старијим -*сѣр*-: *осѣрїемъ* 24(27).

г) У ген.—акуз. једн. заменичке и придевске деклинације редовно срећемо -*з*- у наставку. На пример:

ѣомянуѣаго года 29(15), *вѣѣораго сына* 28(22), *коѣѣораго* 28(25), *Пейра Великаго* 33(3), *Мїѣройѣѣїѣа Черногорскаго* 40(2), *ѣѣога* 30(19), 30(23), *великога моря* 21(21), *молодога Уроѣа* 19(9) и сл.

Међутим, једанпут у облику *ничево* 11(20), налазимо -*в*- уместо очекиваног правописног -*з*-, што представља резултат изговора овога наставка на руски начин и његовог таквог писања (уп. и фонетско писање у т. 7; 22—36; 23а; 26).

д) Топоним *Солиџкоје њоле* налазимо са групом -цк- уместо очекиваног -ск- (в. т. 24 и нап. 31).

ђ) Према румунском *Тимишоара* и мађарском *Темесвар* у ИЦГ долази *Архиерей Темисварски* 41(24).

е) Према латинском *инспектор* у ИЦГ имамо *Генерал-Инспектор* 35(8—9) са неупрошћеном групом -нш-.

ж) Према старословенском *боляринъ* (српскохрватском *бољарин*) и староруском *боляринъ* (уп. Фасмер I 203—204) у ИЦГ налазимо: *боляринъ* 29(19), 29(21), 29(25), 29(27), 30(2), *бољарина* 42(28), поред *бољарка* 29(26), 29(29), 30(1).

ЗАКЉУЧАК

1. Испитивање графије у ИЦГ показало је да се у овом делу срећемо, пре свега, са рускословенским, односно руским, начином обележавања гласова. То је и природно јер је ово дело, у највећој мери, писано руским језиком, штампано у Русији и било намењено руској читалачкој публици. Самим тим у ИЦГ срећу се она слова која се практично могу срести у било којој руској књизи из средине 18. века. Међутим, у начину обележавања појединих гласова, односно у писању неких од традиционалних слова, у ИЦГ наилазимо на недоследности. Тако се и овде срећемо са обележавањем наших сугласника *ћ* и *ђ* знацима *к* и *г*, што је српкословенска особеност (на *њолу Кемовскомъ*, *Сербскую њаџриархию Пекскую*, *Пацроевики*, — *Бергановъ* и сл.). Нису ретки, уосталом, ни случајеви недоследног писања *ѣ* (*цѣлѣну ѣравинциѣ*, *вѣ Москвѣ*, — *цѣлѣну Жуѣу*, *вѣ Зеѣе* и сл.).

2. У вези са правописним особинама треба истаћи да морфолошки начин писања преовлађује у обележавању свих оних сугласничких група где су могуће разне фонетске измене. Овакав начин писања у складу је са традиционалним правописним нормама које су важиле, наравно, и за рускословенски односно руски језик Петровићевог времена, као и за стари српкословенски језик. Наравно, у ИЦГ срећу се и примери са фонетским писањем, као нпр.: *Десѣоѣци*, *Харѣаѣци*, *Херѣегоѣачки* и сл. Ово, разуме се, одражава изговорну страну помених примера.

3. У вези са рефлексом за некадашње полугласнике треба рећи да се у ИЦГ најчешће срећу *о* и *е* < *ѡ*, *ѣ*, што је одлика рускословенског и руског језика. У ИЦГ не налазимо примере са српскохрватским рефлексом *а* за некадашње полугласнике, изузев у топонимима као што су *Герѣалъ*, *Ораѣоваѣъ* (које је В. Петровић донео у фонетском лику нашег језика јер за њих није нашао ослоњаца у руском језику).

Стари предлог *ѡ/ѡѡ* јавља се, као што се може и очекивати, најчешће са руским фонетизмом — *ѡ*, *ѡѡ*, мада се нашло и двадесетак примера са српскохрватским рефлексом *у*(*у* *Зеѣу*, *у* *Русѣју*, *у* *Хилѣндару* и сл.).

властитим именима, у ИЦГ је регистровано јекавско јотовање (*Блело-йавличъ, Плешивчевичъ, Чейко Пилейичъ* и сл.), што је, наравно, одлика народног језика В. Петровића.

Језик ИЦГ показује, углавном, чување сугласничких група на почетку, у средини и на крају речи, што је такође традиционална црта инспирисана стањем у руском (*рускословенском*), као и у српскословенском језику.

4. Испитивање фонетских црта у ИЦГ показало је да се језик овог дела у овом погледу одликује пре свега руским односно рускословенским фонетизмом. Српскохрватских фонетских црта има у низу случајева, али те црте ни у једној појединости не преовлађују. Врло често њихова се појава ограничава на лична и географска имена из наших крајева. Што се тиче руског фонетизма који је, као што је утврђено, у овоме тексту претежно заступљен, он није непрекоран. Очигледно, Петровић није толико познавао руски језик да би могао бити апсолутно доследан у репродуковању његовог изговора, и то се опажа у тексту о којем је овде реч. Уосталом, лако је могуће да се Петровић није специјално око тога ни трудио. Он је имао пред собом циљ да руског читаоца упозна са историјом Црне Горе, и то онаквом каквом ју је он видео. А хоће ли то дело бити написано коректним руским језиком половине XVIII века, то, изгледа није била примарна брига аутора ИЦГ. Сигурно је толико да се није потрудио да свој рад да неком Русу на језичко дотеривање.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

Акад. Словарь I—IV	<i>Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской академіи наукъ.</i> — Санктпетербургъ, 1867, I (ред. В. А. Полѣновъ), XVIII + 866; 1867, II (А. Х. Востоковъ), 988; 1867, III (М. Е. Лобановъ, Я. И. Берендииковъ, В. А. Полѣновъ), 1248; 1868, IV (И. С. Кочетовъ), 1206.
Албин. Нов.	Александар Албин, <i>Језик новина Стефана Новаковића</i> (1792—1794). — Нови Сад (Матица српска), 1968, IX + 118.
Вуш. Његош	Данило Вушовић, <i>Прилози проучавању Његошевог језика.</i> — Јужнословенски Филолог, — Београд, 1930, књ. IX, 93—195.
Даль Словарь I—IV	Владимиръ Даль, <i>Толковый словарь живого великорусскаго языка.</i> — Москва, 1955, LXXXVIII + 699 (I); 779 (II); 555 (III); 68? (IV) (према 2. издању 1880—1882).
Ђорђић Старословенски	Петар Ђорђић, <i>Старословенски језик.</i> — Нови Сад (Матица српска), 1975, 278.
Ивић Дијал.	Д-р Павле Ивић, <i>Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шикоавско наречје.</i> — Нови Сад (Матица српска), 1956, 218.

- Кашић Вид. Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*. — Нови Сад (Филозофски факултет), 1968, 166.
- Мил. Црмн. Д-р Бранко Милетић, *Црмнички говор*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1940, књ. IX, 211—663.
- Млад. Данило Др Александар Младеновић, *Језик владике Данила*. — Нови Сад (Матица српска), 1973, 198.
- Млад. Издање Александар Младеновић, *О новом издању Горског вијенца*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1970, књ. XIII/2, 193—215.
- Млад. Рук. Др Александар Младеновић, *О рукопису и њвом издању Горског вијенца*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, књ. XIII/1, 273—334.
- Млад. Прво издање Др Александар Младеновић, *Графијске и њравописне одлике њрвог издања Горског вијенца*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1971, књ. XIV/1, 115—157.
- Млад. Рајић Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*. — Нови Сад (Матица српска), 1964, 166 + 8 фотокопија.
- Петк. Речник Прота Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*. — Сремски Карловци, 1935, X + 352.
- Петр. Риј. Драгољуб Петровић, *Прилог њроучавању говора у околини Ријеке Црнојевића*. — Зборник за књижевност и језик, Титоград (Друштво за српскохрватски језик СР Црне Горе), 1972, књ. I, 59—66.
- Пеш. Стар. Митар Б. Пешикан, *Сѡароцрногорски средњокаѡунски и њешански говори*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1965, књ. XV, 294.
- РЈА *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. — U Zagrebu, 1880—1882, I—
- Смотрички Граматика *Во славу ... њовелѣнием ... кнѣѡ Пейѡра Але(кс)ѡевича ... При ... кнѣѡ Пейѡрѣ Але(кс)ѡевичѣ ... најѡчайѡся кнѡга сѡѡ граммаѡиѡка въ Цѡрѡвѡюѡемъ великомъ градѣ Москвѣ ... (1721).*
- Стев. Ист. Михаило Стевановић, *Истѡчноцрногорски дијалекѡи*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1933—4, књ. XIII, 1—128 + 1 карта.
- Фасмер Словарь Макс Фасмер, *Эѡимологический словарь русского ѡзыка* Москва, 1964, I, 562; 1967, II, 671; 1971, III, 827; 1973, IV, 852.
- Шкаљић Турцизми Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. — Sarajevo (Svjetlost), 1965, 662.